อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพ

คุณแม่เรีย ดวงดี

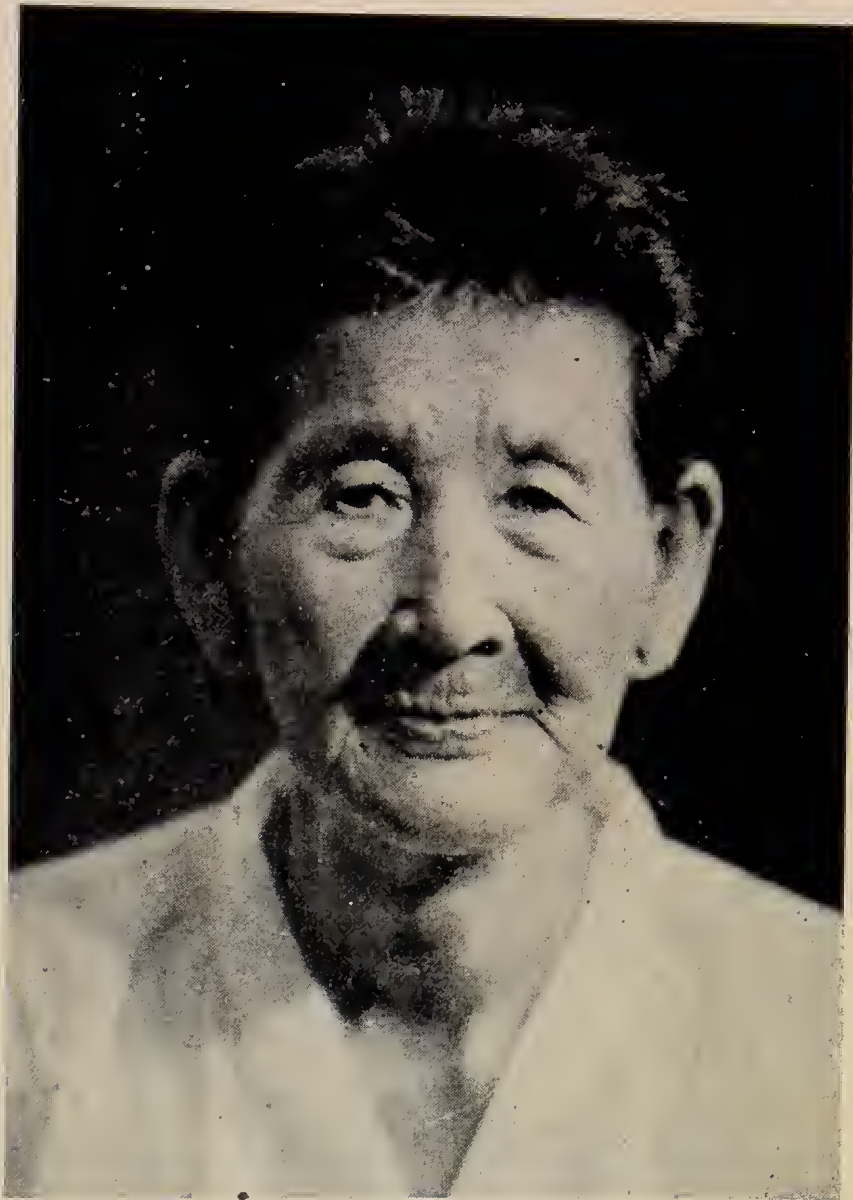
ณ เมรุวัดโสมนัสวิหาร

วันพุธที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๖

เจ้าภาพขอกราบขอบพระคุณ และ
ขอบคุณเป็นอย่างสูง ในการที่ท่านได้
กรุณาให้เกียรติมาร่วมในการ อาบน้ำ
ศพ ฟังสวดพระอภิธรรม รับเป็น
เจ้าภาพในการบำเพ็ญกุศล ตลอดจน
มาในการฌาปนกิจศพคุณแม่ในวันนี้
หากมีสิ่งใดขาดตกบกพร่อง ขอ
ได้โปรดอภัยด้วย.

คุณแม่เรีย ดวงดี

ชาตะ : — พฤษภาคม ๒๔๒๖

มรณะ : ๓๐ มกราคม ๒๕๑๖

สวดพระอภิธรรมที่วัดโสมนัสวิหาร ๓๐ มค. — ๕ กพ. ๒๕๑๖

ฯพณฯ พล.อ. กฤษณ์ สีวะรา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม
ประธานในพิธีสวดพระอภิธรรมและบรรจุศพ วันที่ ๕ กพ. ๒๕๑๖

แม่

แม่ได้จากลูก ๆ ไป เมื่อเวลา ๐๑.๓๐ น. ของวันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๑๖ ด้วยโรคเส้นโลหิตในสมองแตก ตอนเช้าแม่ยังสบายดี ก่อนข้าพเจ้าจะไปทำงานยังได้พูดคุยกับท่าน ตอนสาย ๙ น. เศษ หลังจากรับประทานข้าวแล้วนั่งเล่นอยู่ก็หมดสติล้มนอนลง แม้นายแพทย์โรงพยาบาลโรงงานยาสูบจะได้พยายามช่วยเหลือรักษาพยาบาลอย่างเต็มความสามารถ ก็ไม่สามารถช่วยได้ แม่ได้จากไปอย่างสงบ

แม่เป็นบุตรคนที่ ๓ ของนายเก่า นางผึ้ง ลียะเภาว์ เกิดที่ตำบลหน้าเมือง จังหวัดราชบุรี มีพี่น้องอีก ๔ ท่าน คือ

๑. นางกิม

๒. นายเถร

๓. นายจินต์ (พระวรภัทราธร)

๔. นายสงวน

พี่น้องของแม่ได้ถึงแก่กรรมไปหมด แม่เป็นผู้ที่แข็งแรงอายุยืนที่สุด แม่เล่าให้ลูก ๆ ฟังว่า แม่ได้แยกออกมาตั้งต้นทำมาค้าขายตั้งแต่อายุ ๑๓ – ๑๔ ปีเท่านั้น โดยเริ่มต้นค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ จนในบั้นปลายนับได้ว่ามีฐานะความเป็นอยู่พอสมควร ทั้งนี้เพราะแม่เป็นผู้ที่มีความขยันขันแข็ง พยายามเก็บหอมรอมริบ แม่ต้องลำบากตรากตรำในการค้ามาก ต้องตื่นแต่เช้ามืดและกลับเมื่อค่ำแล้ว และอาจจะเป็นเพราะเหตุนี้เองที่ทำให้แม่แข็งแรงไม่ค่อยเจ็บไข้ได้ป่วย เท่าที่ข้าพเจ้าจำความได้ไม่เคยเห็นแม่เจ็บป่วยเกิน ๓ วัน แม่มักจะมียาแผนโบราณประจำ พอรู้สึกไม่สบายก็เริ่มรับประทาน ส่วนใหญ่มักเป็นพวกยาลม ระยะหลังแม่คงมีความดันโลหิตสูง แต่เพราะแม่ไม่เคยเจ็บไข้ได้ป่วยจึงทำให้ลูก ๆ ไม่เฉลียวใจ

เพราะแม่ต้องดำเนินการค้าพยายามสร้างหลักฐานให้ลูก ๆ จึงไม่มีเวลาที่จะคอยอบรมลูก ๆ แม่สอนลูกแต่เพียง “รักดีหามจั่ว รักชั่วหามเสา” ให้พยายามตั้งหน้า

เรียนหนังสือ โตขึ้นจะได้เป็นขุนนางกับเขาไม่ต้องเหนื่อยอย่างแม่ ลูกคนใดตั้งใจจะเรียนอะไร ถึงไหนแม่จะพยายาม ส่งเสียจนถึงที่สุด แม่มี สุภาษิต ประจำใจ อยู่อย่างหนึ่ง ว่า "หนามแหลมบ่ห่อนจะต้องเสี้ยม มะนาวกลมเกลี้ยงบ่ห่อนจะต้องกลึง" จึงคิดว่า เมื่อใครจะดีหรืออยากจะดีก็ไม่จำเป็นจะต้องพร่ำสอนมากนัก สิ่งที่แม่เกลียดที่สุดคือการพนัน แม่ไม่เคยเล่นการพนันเลย ไม่ว่าตรุษ สารท สงกรานต์ ซึ่งสมัยก่อนมักจะถือเป็นเครื่องพักผ่อนหย่อนใจ จึงห้ามลูก ๆ ไม่ให้เล่นและพร่ำสอนให้เห็นว่าไม่เคยมีใครตั้งตัวได้เพราะการพนัน แม่มีลูกชายหลายคนรวมทั้งข้าพเจ้าด้วยที่ค่อนข้างจะเกเร ซึ่งแม่รู้ดีจึงห้ามมิให้รังแกเพื่อน ๆ หรือลูกคนอื่น ถ้ามีใครมาฟ้องหรือทราบเรื่องแม่จะต้องเฆี่ยนตี แต่ถ้าถูกรังแกมาแล้วไม่สู้เขาแม่ก็ตีอีก

เกี่ยวกับการบุญกุศลแล้วแม่เป็นผู้ยึดมั่นในบวรพุทธศาสนา ทุกค่ำเช้าแม่จะต้องสวดมนต์ไหว้พระเป็นประจำ ตรุษ สารท สงกรานต์ แม่ไม่เคยเว้นในการร่วมการกุศล ไม่ว่าใครจะมาบอกบุญในการสร้างสาธารณกุศลที่ใดแม่จะร่วมด้วย มีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ไหน แม่มักจะหาโอกาสไปนมัสการเสมอ สมัยเกือบ ๕๐ ปีล่วงมาแล้วการไปนมัสการพระบาทสระบุรีนับว่าลำบากมาก แม่ชวนเพื่อนฝูงและพาลูก ๆ เช่าเรือรอนแรม จากราชบุรีไป ขึ้น รถไฟเล็ก ที่อำเภอ ท่าเรือ อยุธยา เพื่อไป นมัสการ พระบาทสระบุรี เมื่อข้าพเจ้าย้ายไปรับราชการที่จังหวัดเชียงใหม่ นครศรีธรรมราช และสงขลาแม่ก็หาโอกาสไปด้วย เพื่อไปนมัสการพระบรมสารีริกธาตุของจังหวัดนั้น และยังได้มีโอกาสไปไหว้พระที่วัดไทยในปีนังด้วย

อุปนิสัยใจคอของแม่เป็นที่รู้กันว่าปากร้ายแต่ใจดี เห็นใจคนที่จนกว่าเสมอ แม่รักที่อยู่ เป็นห่วงลูกหลาน ไม่ยอมจากบ้านไปไหนนาน ๆ ข้าพเจ้าเคยรับมาอยู่แต่ก็อยู่ได้ไม่เกิน ๑๕ วัน จะต้องกลับบ้านที่ราชบุรี ครั้งหนึ่งแม่ตาเจ็บเพราะขนตาม้วนกลับเข้าข้างใน ข้าพเจ้านำมาผ่าตัด แม่อยู่ทำเพียงข้างเดียวเพียง ๗ วันก็กลับบ้าน และไม่ยอมมาทำอีก ครั้งสุดท้ายซึ่งแม่อยู่นานที่สุด ข้าพเจ้าไปรับแม่มาอยู่ด้วยเมื่อ ๓๐ ธ.ค. ๒๕๑๕ ครบ ๑ เดือนพอดีแม่ก็จากไป

ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่าแม่จะไปสู่สุคติ เพราะแม่ได้ยึดมั่นอยู่ในบวรพุทธศาสนา ตั้งหน้าทำแต่บุญ ละเว้นการทำบาปมาโดยตลอด กุศลกรรมคงช่วยนำดวงวิญญาณไปสู่สุคติยังสัมปรายภพ หากแม่มีญาณใด แม่คงจะทราบว่าลูกหลานเศร้าโศกเสียใจอาลัยแม่แค่ไหน ลูก ๆ ขอกราบดวงวิญญาณของแม่และจะพยายามประกอบกรรมดีที่แม่ได้สั่งสอนไว้.

ละเอียด ดวงดี

พระคุณของแม่

ยามกินแม่ให้กินกับมือแม่
ยามอ้อแอ้แม่รักจักถนอม
ยามไห้แม่ก็ใส่ใจประนอม
ขะมุกขะมอมแม่สระชำระกาย

ยามหลับแม่คอยจับเปลไกวกวัด
สารพัดเพลงการงานขยาย
กล่อมเจ้าให้เข้านิทราสบาย
ทุกข์หรือภัยแต่สักนิดคอยกีดกัน

เจ้าอยู่สุขแม่สุขพลอยตามเจ้า
ครั้นทุกข์เล่าแม่ทุกข์สุขหายหัน
ขวนขวายรนหาสุขทุกคืนวัน
แม้ชีวันแม่จะขาดมิขลาดเลย

พร้อมที่จะอภัยให้ทุกเมื่อ
รักไม่เบื่อเกลียดไม่ลงเพราะสงสาร
นึกเมื่อตอนอุ้มท้องต้องทรมาน
ให้ดื่มธารจากทรวงอกฟกช้ำมา

ความรักของผู้อื่นดาษดื่นนั้น
ย่อมมีวันจืดจางอย่างน้ำท่า
แต่ความรักของท่านผู้มารดา
สุดจะหาจืดหมดสิ้นรสร้าง

๒

ชั่วก็รักดีก็รักหนักเป็นห่วง
รักดังดวงจิตจริงไม่ทิ้งขว้าง
มีเมตตาการุณหนุนเป็นทาง
มิใช่อย่างรักละเมอหลงเพ้อไป

ตั้งแต่น้อยอุปถัมภ์ค้ำชูลูก
ให้ความสุขถนอมนักเลี้ยงรักษา
ยามกินแม่คอยป้อนโภชนา
ยามนิทรากล่อมเห่ใส่เปลไกว

ยามเจ็บไข้ยากเย็นแม่เป็นทุกข์
ลูกมีสุขแม่จึงปลื้มลืมทุกข์ได้
รักลูกแสนแหนหวงเหมือนดวงใจ
ตีด่าก็เพื่อให้ลูกได้ดี ฯ

พระคาถาชินบัญชร

ของ

สมเด็จพระพุทธาจารย์ (โต) วัดระฆังโฆสิตาราม

ชยาสรากะตา พุทธา
เชตวามารัง สะวาหะนัง
จะตุสัจจาสะภัง ระสัง
เย ปีวิงสุ นะราสะภา

สมเด็จพระนราสภสัมมาสัมพุทธ-เจ้าเหล่าใด ขณะเมื่อประทับอยู่ ณ พระแท่นพุทธชัยอาสน์ ทรงได้ชัยชนะแก่พระยามาราธิราชกับทั้งหมู่บริพารแล้วได้ตรัสรู้ดื่มรสพระจตุราริยสัจอันประเสริฐสมดังพระพุทธประสงค์

ตัณหังกะราทะโย พุทธา
อัฏฐะวีสะตินายะกา
สัพเพ ปะติฏฐิตา มัยหัง
มัตถะเก เต มุนิสสะรา

ขออัญเชิญสมเด็จพระบรมนายกสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่านั้น ซึ่งล้วนแต่เป็นผู้ยิ่งใหญ่กว่ามุนีทั้งปวง มีจำนวนรวมกัน ๒๘ พระองค์ มีสมเด็จพระตัณ-หังกรสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นต้น จงเสด็จมาอยู่ ณ เบื้องบนกระหม่อมจอมขวัญของข้าพระพุทธเจ้า

สีเส ปะติฏฐิโต มัยหัง
พุทโธ ธัมโม ทวิโลจะเน
สังโฆ ปะติฏฐิโต มัยหัง
อุเร สัพพะคุณากะโร

ขออัญเชิญสมเด็จพระสัมมาสัม-พุทธเจ้า จงเสด็จมาอยู่เบื้องบนศีรษะของข้าพระพุทธเจ้า ขออัญเชิญพระธรรมจงมาสถิตอยู่ในดวงเนตรของข้าพระพุทธ-เจ้า ขออัญเชิญพระอริยสงฆ์ผู้เป็นบ่อเกิดแห่งคุณงามความดีทั้งปวง จงมาสถิตอยู่ ณ อุระประเทศของข้าพระพุทธเจ้า

หะทะเย อะนุรุทโธ จะ
สารีปุตโต จะ ทักขิเณ
โกณฑัญโญ ปิฏฐิภาคัสมิง
โมคคัลลาโน จะ วามะเก

ขออาราธนาพระอนุรุทธเถรเจ้า จง มา สถิต อยู่ใน ดวง หฤทัย ของ ข้าพเจ้า พระสารีปุตตเถรเจ้าจงมาสถิตอยู่ ณ ส่วนเบื้องขวา พระอัญญาโกณฑัญญเถรเจ้าจงมาสถิตอยู่ ณ ส่วนเบื้องหลัง พระมหาโมคคัลลานเถรเจ้า จงมาสถิตอยู่ ณ ส่วนเบื้องซ้าย

ทักขิเณ สะวะเน มัยหัง
อาสุง อานันทะราหุโล
กัสสะโป จะ มะหานาโม
อุภาสุง วามาโสตะเก

ขออาราธนาพระอานนทเถรเจ้า กับพระราหุลเถรเจ้า จงมาสถิตอยู่ ณ โสตเบื้องขวา พระมหากัสสปเถรเจ้ากับพระมหานามเถรเจ้า จงมาสถิตอยู่ ณ โสตเบื้องซ้าย

เกเสนเต ปิฏฐิภาคัสมิง
สุริโยวะ ปะภังกะโร
นิสินโน สิริสัมปันโน
โสภิโต มุนิปุงคะโว

ขออัญเชิญสมเด็จพระโสภิตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นมหามุนีชั้นยอดเยี่ยม ทรงเต็มเปี่ยมด้วยพระพุทธสิริ ทรงมีรัศมีแจ่มจ้าดุจดวงพระอาทิตย์ จงเสด็จมาประทับนั่งสถิตอยู่ ณ ชายผมส่วนเบื้องหลังของข้าพระพุทธเจ้า

กุมาระกัสสะโป เถโร
มะเหสี จิตตะวาทะโก
โส มัยหัง วะทะเน นิจจัง
ปะติฏฐาสิ คุณากะโร

ขออาราธนาพระกุมารกัสสปเถรเจ้าซึ่งเป็นผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ มีวาจาอันไพเราะ เป็น บ่อเกิด แห่ง คุณงามความดี จงมาสถิตอยู่ที่ปากของข้าพเจ้าเป็นนิจนิรันดร์

ปุณโณ อังคุลิมาโล จะ
อุปาลี นันทะสีวะลี
เถรา ปัญจะ อิเม ชาตา
นะลาเต ติละกา มะมะ

ขออาราธนา พระมหาเถรเจ้าทั้งห้าพระองค์เหล่านี้ คือ พระองคุลิมาลเถรเจ้า พระอุบาลีเถรเจ้า พระปุณณเถรเจ้า พระนันทเถรเจ้า และสีวลีเถรเจ้า จงมาบังเกิดเป็นรอยริ้วอยู่ ณ ที่ตรงหน้าผากของข้าพเจ้า

เสสาสีติ มะหาเถรา
วิชิตา ชินะสาวะกา
เอเตสีติ มหาเถรา
ชิตะวันโต ชิโนระสา

ขออาราธนาหมู่พระพุทธชิโนรส ชั้นพระมหาเถรทั้งหลาย ๘๐ องค์ ซึ่งล้วนแต่เป็นผู้ชนะข้าศึก คือกิเลส รุ่งเรืองงามอยู่ด้วยเดชแห่งศีลจงมาสถิตดำรงอยู่ทั่วองค์อวัยวะน้อยใหญ่ของข้าพเจ้า

ชะลันตา สีละเตเชนะ
อังคะมังเคสุ สัณฐิตา
ระตะนัง ปุระโต อาสิ
ทักขิเณ เมตตะสุตตะกัง

ขอพระรัตนสูตร จงมาอยู่ส่วนเบื้องหน้าของข้าพเจ้า พระเมตตสูตรจงมาอยู่ ณ ส่วนเบื้องขวาพระธชัคคสูตรจงมาอยู่ ณ ส่วนเบื้องหลัง พระอังคุลิมาลสูตรจงมาอยู่ ณ ส่วนเบื้องซ้าย

ธะชัคคัง ปัจฉะโต อาสิ
วาเม อังคุลิมาละกัง
ขันธะโมระปะริตตัญจะ
อาฏานาฏิยะสุตตะกัง

ขอพระขันธปริต พระโมรปริตและพระอาฏานาฏิยสูตร จงสำเร็จเป็นหลังคากางกั้นอยู่เบื้องบนอากาศ พระปริตและพระสูตรที่เหลือเศษจากนี้ จงสำเร็จเป็นกำแพงล้อมรอบ

อากาเส ฉะทะนัง อะสิ
เสสา ปาการะสัณฐิตา
ชินา นานา วะระสังยุตตา
สัตตัปปากะระลังกะตา

วาตะปิตตาทิสัญชาตา
พาหิรัชฌัตตุปัททะวา
อะเสสา วินะยัง ยันตุ
อะนันตะชินะเตชะสา

วะสะโต เม สะกิจเจนะ
สะทา สัมพุทธะปัญชะเร
ชินะปัญชะระมัชเฌนหิ
วิหะรันตัง มะหีตะเล

สะทา ปาเลนตุ มัง สัพเพ
เต มะหาปุริสา สะภา
อิจเจวะ มันโต สุคุตโต สุรักโข
ชินานุภาเวนะ ชิตุปัททะโว

เมื่อข้าพระพุทธเจ้าประกอบการงาน ของตน อยู่ใน ขอบเขตกรงธรรมของสมเด็จพระชินสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งล้อมรอบด้วยกำแพง ๗ ชั้น ประกอบด้วยพุทธอาณาและพลานุภาพอันมั่นคงในกาลทุกเมื่อเช่นนี้

ขอให้อุปัทวันตรายทั้งหลาย ทั้งภายนอกและภายในอันเกิดแต่เหตุต่าง ๆ มีลมกำเริบและดีซ่านเป็นต้น จงถึงซึ่งความพินาศดับสูญไปโดยไม่มีเหลือ ด้วยเดชอานุภาพของพระชินสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันยิ่งใหญ่ไม่มีที่สิ้นสุด

ขอสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและหมู่พระอริยสาวกทั้งหลาย ซึ่งล้วนแต่เป็นชั้นมหาบุรุษ อย่างประเสริฐทุก ๆ พระองค์เหล่านั้น จงช่วยรักษาข้าพระ-พุทธเจ้าผู้อยู่ ณ ภาคพื้นดินภายในใจกลางกรงธรรมของสมเด็จพระชินสัมมาสัมพุทธเจ้าตลอดกาลทุกเมื่อเทอญ

ด้วยประการฉะนี้เป็นอัน ข้าพเจ้าได้คุ้มครองรักษาตนไว้ด้วยดีแล้ว และด้วยอานุภาพของสมเด็จพระชินสัมมาสัม-พุทธเจ้า ขอให้ข้าพเจ้าจงมีชัยชนะแก่อุปัทวะทั้งปวง ด้วยอานุภาพของพระธรรมเจ้า ขอให้ข้าพเจ้าจงมีชัยชนะแก่หมู่อริศัตรูทั้งปวง ด้วยอานุภาพของพระอริยสงฆ์ ขอให้ข้าพเจ้าจงมีชัยชนะแก่อันตรายทั้งปวง

ธัมมานุภาเวนะ ชิตาริสังโฆ
สังฆานุภาเวนะ ชิตันตะราโย
สัทธัมมานุภาวะปาลิโต
จะรามิ ชินะปัญชะเรติ

ข้าพเจ้าเป็นผู้อันอานุภาพแห่งพระธรรมคุ้มครองรักษาแล้ว จะประพฤติปฏิบัติตนอยู่ภายในขอบเขตกรงธรรมของสมเด็จพระชินสัมมาสัมพุทธเจ้าตลอดไป ฉะนี้แล

บทสวดมนต์บูชาพระ

ประจำวันอาทิตย์

คนเกิดวันอาทิตย์ ควรมีพระพุทธรูปปางถวายเนตรไว้บูชา เป็นพระประจำวันโมรปริต สวดวันละ ๖ จบ (หรืออย่างน้อย วันละ ๑ จบ)

อุเทตะยัญจักขุมา เอกะราชา หะริสสะวัณโณ ปะฐะวิปปะภาโส ตัง ตัง นะมัสสามิ หะริสสะวัณณัง ปะฐะวิปปะภาสัง ตะยัชชะ คุตตา วิหะเรมุ ทิวะสัง เย พราหมะณา เวทะคุ สัพพะธัมเม เต เม นะโม เต จะ มัง ปาละยันตุ นะมัตถุ พุทธานัง นะมัตถุ โพธิยา นะโม วิมุตตานัง นะโม วิมุตติยา อิมัง โส ปะริตตัง กัตวา โมโร จะระติ เอสะนา ฯ

ประจำวันจันทร์

คนเกิดวันจันทร์ ควรมีพระพุทธรูปปางห้ามญาติไว้บูชา เป็นพระประจำวันอภัยปริต สวดวันละ ๑๕ จบ (หรืออย่างน้อยวันละ ๑ จบ)

ยันทุนนิมิตตัง อะวะมังคะลัญจะ โย จามะนาโป สะกุณัสสะ สัทโท ปาปัคคะโห ทุสสุปินัง อะกันตัง พุทธานุภาเวนะ วินาสะเมนตุ ฯ

ยันทุนนิมิตตัง อะวะมังคะลัญจะ โย จามะนาโป สะกุณัสสะ สัทโท ปาปัคคะโห ทุสสุปินัง อะกันตัง ธัมมานุภาเวนะ วินาสะเมนตุ ฯ

ยันทุนนิมิตตัง อะวะมังคะลัญจะ โย จามะนาโป สะกุณัสสะ สัทโท ปาปัคคะโห ทุสสุปินัง อะกันตัง สังฆานุภาเวนะ วินาสะเมนตุ ฯ

ประจำวันอังคาร

คนเกิดวันอังคาร ควรมีพระพุทธรูปปางพุทธไสยาสน์ไว้บูชา เป็นพระประจำธชัคปริต สวดวันละ ๘ จบ (หรืออย่างน้อยวันละ ๑ จบ)

ยัสสานุสสะระเนนาปิ อันตะลิกเขปิ ปาณิโน ปฏิฏฐะ มะธิคัจฉันติ

ภูมิยัง วิยะ สัพพะทา สัพพูปัททะวะชาลัมหา ยักขะโจราทิสัมภะวา คะณะนา นะ จะ มุตตานัง ปะริตตัน ตัมภะณามะเห ฯ

ประจำวันพุธ

คนเกิดวันพุธ ควรมีพระพุทธรูปปางอุ้มบาตรไว้บูชาเป็นพระประจำวันขันธ-ปริต สวดวันละ ๑๗ จบ (หรืออย่างน้อยวันละ ๑ จบ)

สัพพาสีวิสะชาตีนัง ทิพพะมันตาคะทัง วิยะ ยันนา เสติ วิสัง โฆรัง เสสัญจาปิ ปะริสสะยัง อาณักเขตตัมปิ สัพพัตถะ สัพพะทา สัพพะปาณินัง สัพพะโสปิ นิวาเรติ ปะริตตันตัมภะณามะเห ฯ

ประจำวันพฤหัสบดี

คนเกิดวันพฤหัสบดี ควรมีพระพุทธรูปปางสมาธิไว้บูชา เป็นพระประจำวัน โมรปริต สวดวันละ ๑๙ จบ (หรืออย่างน้อยวันละ ๑ จบ)

ปูเรนตัมโพธิสัมภาเร นิพพัตตัง โมระโยนิยัง เยนะ สังวิหิตารักขัง มะหาสัตตัง วะเนจะรา จิรัสสัง วายะมันตา ปิเนวะ สักขิงสุ คัณหิตุง พรหมะ-มันตันติ อักขาตัง ปะริตตันตัมภะณามะเห ฯ

ประจำวันศุกร์

คนเกิดวันศุกร์ ควรมีพระพุทธรูปปางทรงรำพึงไว้บูชา เป็นพระประจำวัน อาฏานาฏิยะปริต สวดวันละ ๒๑ จบ (หรืออย่างน้อยวันละ ๑ จบ)

อัปปะสันเนหิ นาถัสสะ สาสะเน สาธุ สัมมะเต อะมะนุสเสหิ จัณเฑหิ สะทา กิพพิสะการิภิ ปะริสานัญจะตัสสันนะ มหิงสายะ จะ คุตติยา ยันเทเสสิ มหาวีโร ปะริตตันตัมภะณามะเห ฯ

ประจำวันเสาร์

คนเกิดวันเสาร์ ควรมีพระพุทธรูปปางนาคปรกไว้บูชาเป็นประจำวัน อังคุลิ-มาลปริต สวดวันละ ๑๐ จบ (หรืออย่างน้อยวันละ ๑ จบ)

ยะโตหัง ภะคินิ อะริยายะ ชาติยา ชาโต นาภิชานามิ สัญจิจจะ ปาณัง ชีวิตา โวโรเปตา เตนะ สัจเจนะ โสตถิ เต โหต โสตถิ คัพภัสสะ ฯ

ประจำวันพุธ (เกิดกลางคืน)

คนเกิดวันพุธกลางคืน ควรมีพระพุทธรูปปางป่าเลไลย์ไว้บูชา เป็นพระประจำวัน สุริยปริต สวดวันละ ๑๒ จบ (หรืออย่างน้อยวันละ ๑ จบ)

กินนุ สันตะระมาโน วะ ราหุ สุริยัง ปะมุญจะสิ สังวิคคะรูโป อาคัมมะ กินนุ ภีโต วะ ติฏฐะสีติ สัตตะธา เม ผะเล มุทธา ชีวันโต นะ สุขัง ละเภ พุทธะคาถาภิคีโมะ หิ โน เจ มุญเจยยะ สุริยันติ ฯ

บทสวดมนต์บูชาพระเกตุ

พระเกตุ พระพุทธรูปปางสะดุ้งมาร เป็นพระประจำพระเกตุ พระเกตุชยปริต ไม่ประจำวันเกิดของใคร เป็นพระรักษาอายุของคนทุกคนให้ยั่งยืน เป็นพระคุ้มครองป้องกันภัยทั้งปวง สวดวันละ ๙ จบ (หรืออย่างน้อยวันละ ๑ จบ)

ชะยันโต โพธิยามูเล สักกะยานัง นันทิวัฑฒะโน เอวัง ตะวัง วิชะโย โหหิ ชะยัสสุ ชะยะมังคะเล อะปะราชิตะปัลลังเก สีเล ปะฐะวิโปกขะเร อะภิเสเก สัพพะพุทธานัง อัคคัปปัตโต ปะโมทะติ สุนักขัตตัง สุมังคะลัง สุปะภาตัง สุหุฏฐิตัง สุขะโณ สุมุหุตโต จะ สุยิฏฐัง พรหมะจาริสุ ปะทักขิณัง กายะกัมมัง วาจากัมมัง ปะทักขิณัง ปะทักขิณัง มะโนกัมมัง ปะณิธี เต ปะทักขิณา ปะทักขิณานิ กัตตะวานะ ละภันตัตเถ ปะทักขิเณ ฯ

พระคาถาต่าง ๆ

พระคาถามหามงกุฎพระพุทธเจ้า

อิติปิโสวิเสเสอิ อิเสเสพุทธะนาเมอิ
อิเมนาพุทธะตังโสอิ อิโสตังพุทธะปิติอิ

พระคาถาอาวุธพระพุทธเจ้า

อายันตุโภนะโต อิทะธานะ สีลา
เนกขัมมะ ปัญญา สะหะวิริยะขันติ
สัจจาธิฏฐานะ สะเมตุ เปกขายุทธายะโว
คัณหะถะ อาวุธานีติ ฯ

อิติปิโสนพคุณ

โสภะคะวา อิติปิอะระหัง สัมมาสัมพุทโธ
โสภะคะวา อิติปิอะระหัง วิชาจะระนะสัมปันโน
โสภะคะวา อิติปิอะระหัง สุคะโต
โสภะคะวา อิติปิอะระหัง โลกะวิทู
โสภะคะวา อิติปิอะระหัง อะนุตตะโร
โสภะคะวา อิติปิอะระหัง ปุริสะธัมมะสาระถิ
โสภะคะวา อิติปิอะระหัง สัตถาเทวะมนุสสานัง
โสภะคะวา อิติปิอะระหัง พุทโธ
โสภะคะวา อิติปิอะระหัง ภะคะวาติ ฯ
(อิติปิโสนพคุณนี้ เสก ภาวนา ๑๔ คาบ สระผมป้องกันทุกข์ภัย ดีนัก)

คาถาบูชาพระบรมธาตุ

อะหัง วันทามิ ธาตุโย
อะหัง วันทามิ สัพพะโส

คาถาบูชาพระฉิม (สีวะรี)

สีวะรี จะ มะหาเถโร เทวะตานะปูชิโต
โส ระโห ปัจจะยาทิมหิ สีวะรี จะ มะหาเถโร
ยักขาเทวาภิปูชิโต โส ระโห ปัจจะยาทิมหิ
อะหัง วันทามิ ตัง สะทา สีวะรี เถรัสสะ
เอตัง คุณัง โสตถิลาภัง ภะวันตุเม

คาถาบูชาพระพิคเณศร์

สีนะมะ โอม คะเณสะวายะ วิคะเณ สะวาโหม

คาถาบูชาพระทุ่งเศรษฐี

อิติ สุคะโต อะระหังพุทโธ นะโมพุทธายะ อิตถิกาเย กายะ ยายะ เทวะนัง ปิยะตัง สุตตะวา

คาถาบูชาพระสมเด็จ

(ของสมเด็จพุฒาจารย์ (โต) วัดระฆัง)

ปุตตะกาโม ละเภปุตตัง ธะนะกาโม ละเภ ธะนัง อัตถิ กาเย กายะ ยายะ เทวะนัง ปิยะตัง สุตตะวา

คาถาใช้พระสมเด็จ

อิติปิโส ภะคะวา ยะมะราชาโน
ท้าวเวศสุวัณโณ มรณะสุขขัง
อะระหัง สุคะโต นะโม พุทธายะ

คาถาของหลวงพ่อทวด

(วัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี)

นะโม โพธิสัตโต อาคันติมายะ อิติภะคะวา

คาถาของหลวงพ่อแช่ม

(วัดท่าฉลอง จังหวัดภูเก็ต)

สาธุ พระอะระหัง สุคะโต ภะคะวา นะ เมตตาจิต

คาถาของหลวงพ่อปาน

(วัดบางนมโค พระนครศรีอยุธยา)

วิระทะโย วิระโคนายัง วิระหิงสา วิราทาสี วิระทาสา วิระอิตทิโย พุทธัสสะ มานีมามะ พุทธัสสะ สะวาโหม (วันละ ๙ จบ ถ้าวันไหนไม่ได้สวด วันต่อไปต้องสวดเพิ่ม)

คาถานะฤาชา

(ของหลวงพ่อสำเนียง อยู่สถาพร)

วัดเวฬุวนาราม บางเลน นครปฐม ใช้กับเข็ม นะฤาชา

นะฤาชา กุติยะ ปัญจะลือ โสพะกัญจะ สะวะรัง วะรัง ลือมะหันตา นะมามิหัง กรีนะ อักขรานิ ชาตานิ อุนาโล นาถัง เพชรตัง โหติ อะสัง วิสุโล ปุสะพุพะ สัตถุโน พุท–โธ

คาถากราบไหว้ศาลเทพารักษ์

เมื่อเดินผ่านศาลเทพารักษ์ หรือผ่านนะวะมดีต้นไม้ปู่เจ้า ซึ่งคงจะต้องมีรุกขเทวดาสิงอยู่ พึงพนมมือกล่าวคำสดุดีว่า

ภะวะตัง จิตตัง ปะระมังสุขัง

แล้วจึงเดินหลีกไป เทพยดาจะอำนวยพรให้เดินทางโดยสวัสดี

คำภาวนาเมื่อวงสายสิญจ์

พุทธัง สัตตะปาการัง อัมหากัง สะระณัง คัจฉามิ

ธัมมัง สัตตะปาการัง อัมหากัง สะระณัง คัจฉามิ

สังฆัง สัตตะปาการัง อัมหากัง สะระณัง คัจฉามิ

สัพเพ พุทธา พะลัปปั๋ตตา ปั๋จเจกานัญ จะ ยังพะลัง อะระหันตานัญจะ เตเชนะ รักขัง พันธานิ สัพพะโส

ยกขันข้าวขึ้นจบเวลาตักบาตร

สุทินนัง วะตะเมทานัง อาสะวักขะยาวะหัง โหตุ.

วิธีไหว้พระก่อนนอน

ก่อนจะเข้านอน เข้าไปห้องพระจุดธูปเทียนบูชาพระแล้วนั่งคุกเข่าประนมมือไว้เพียงหน้าอก กล่าวคำนมัสการพระรัตนตรัยว่า—

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ *กราบลง*

สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, ธมฺมํ นมสฺสามิ *กราบลง*

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสํโฆ สํฆํ นมามิ *กราบลง*

กล่าวคำนมัสการพระพุทธเจ้า ๓ หน ดังนี้—

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

กล่าวคำปฏิญญาณถึงพระรัตนตรัย ดังนี้—

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ สํฆํ สรณํ คจฺฉามิ

ทุติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ทุติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ ทุติยมฺปิ สํฆํ สรณํ คจฺฉามิ.

ตติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ตติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ ตติยมฺปิ สํฆํ สรณํ คจฺฉามิ.

สวดสรรเสริญพระพุทธคุณ ดังนี้—

อิติปิ โส ภควา อรหํ, สมฺมาสมฺพุทฺโธ, วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน, สุคโต โลกวิทู, อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ, สตฺถา เทวมนุสฺสานํ, พุทฺโธ, ภควาติ.

หมอบลงแล้วกล่าวขอขมาโทษพระพุทธเจ้า ดังนี้—

กาเยน วาจาย ว เจตสา วา
พุทฺเธ กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ
พุทฺโธ ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ
กาลนฺตเร สํวริตุํ ว พุทฺเธ

เงยขึ้นแล้วสวดสรรเสริญพระธรรมคุณ ดังนี้—

สวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, สนฺทิฏฺฐิโก, อกาลิโก, เอหิปสฺสิโก, โอปนยิโก, ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหีติ.

หมอบลงแล้วกล่าวขอขมาโทษพระธรรม ดังนี้—

กาเยน วาจาย ว เจตสา วา
ธมฺเม กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ
ธมฺโม ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ
กาลนฺตเร สํวริตุํ ว ธมฺเม

เงยขึ้นแล้วสวดสรรเสริญพระสังฆคุณ ดังนี้—

สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสํโฆ, อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสํโฆ, ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสํโฆ, สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสํโฆ, ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา, เอส ภควโต สาวกสํโฆ, อาหุเนยฺโย, ปาหุเนยฺโย, ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลีกรณีโย, อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ.

หมอบลงแล้วกราบขอขมาโทษพระสงฆ์ ดังนี้—

กาเยน วาจาย ว เจตสา วา
สํเฆ กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ
สํโฆ ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ
กาลนฺตเร สํวริตุํ ว สํเฆ

เงยขึ้นนั่งพับเพียบหรือขัดสมาธิตามถนัดหายใจให้โล่ง ทำจิตให้โปร่งอย่างสบาย แล้วสำรวมจิตน้อมระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า มารดาบิดา และครูบาอาจารย์ ตามลำดับ โดยพิสดาร หรือโดยย่อ ตามแต่โอกาสหรือเท่าที่จะระลึกได้

ตัวอย่างดังนี้

๑. พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ไกลจากกิเลส เป็นผู้ตรัสรู้ของจริงด้วยพระองค์เองโดยชอบ เป็นผู้ทรงสมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ คือ ความประพฤติ เป็นผู้เสด็จไปดีมาดี ทรงพระปรีชารู้แจ้งแทงตลอดโลกทั้งสาม ทรงเป็นนายสารถีฝึกคนอย่างดีเยี่ยม ทรงเป็นครูของหมู่เทพเจ้าและเหล่ามนุษย์ ทรงเป็นผู้เบิกบาน มีพระโชคดี.

๒. พระธรรมเจ้า อันพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าตรัสรู้ถูกต้องดีแล้ว เป็นคุณอันผู้ปฏิบัติเห็นได้ในปัจจุบัน เป็นคุณให้ผลไม่นิยมฤดูกาล เป็นคุณควรเรียกผู้อื่นให้มาดู เป็นคุณควรน้อมเข้ามาในใจ เป็นคุณอันผู้รู้ ๆ ได้โดยเฉพาะตน.

๓. พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดี เป็นผู้ปฏิบัติตรง เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อออกจากทุกข์ เป็นผู้ปฏิบัติชอบยิ่ง คือพระอริยบุคคล ๔ คู่ หรือ ๘ ประเภท ได้แก่พระอริยบุคคลผู้ดำรงอยู่ในโสดาปัตติมรรค ๑ โสดาปัตติผล ๑ สกทาคามิมรรค ๑ สกทาคามิผล ๑ อนาคามิมรรค ๑ อนาคามิผล ๑ อรหัตตมรรค ๑ อรหัตตผล ๑ พระอริยบุคคลทั้งหมดนี้ เป็นผู้ควรของคำนับ เป็นแขกที่ควรต้อนรับ เป็นผู้ควรยกมือไหว้เป็นนาบุญของชาวโลกอย่างยอดเยี่ยม.

๔. บิดามารดา ได้มีเมตตากรุณา ป้องกันรักษาเลี้ยงดูเรามาอย่างดีเลิศไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยากลำบากใด ๆ หนักเอาเบาสู้ เราจึงหลุดรอดปลอดภัยเป็นผู้เป็นคนมาได้ถึงอย่างนี้ และท่านเป็นผู้ระแวดระวังคอยดูแลห้ามปรามเรา ไม่ให้โอกาสได้ทำความชั่ว ทางกาย วาจา ท่านพยายามฝึกฝนอบรมเราให้เป็นคนดีมีกิริยามารยาทสุภาพเรียบร้อย มีอัธยาศัยน้ำใจงดงามนิ่มนวล ท่านให้โอกาส และเสริมส่งเราให้ได้ศึกษาเล่าเรียน

ศิลปวิทยาโดยควรแก่ฐานะ ท่านรับเป็นภาระจัดให้เรามีเหย้าเรือนครอบครัวที่เหมาะสม ท่านแบ่งสันปันส่วนทรัพย์สินมรดกให้ตกทอดมาถึงเรา ทำให้เราได้มีทุนเครื่องเกื้อหนุนการอาชีพอย่างสบาย.

๕. ครูบาอาจารย์ ได้อุตส่าห์พยายามสั่งสอนวิชาความรู้ให้เราด้วยความเมตตากรุณา ปรารถนาที่จะให้เรามีความรู้ความสามารถเป็นเบื้องหน้า ไม่ได้เห็นแก่สินจ้างรางวัล และไม่พรั่นพรึงถึงความเหนื่อยยากลำบากใด ๆ ท่านพยายามสั่งสอนด้วยน้ำใจอันงาม คือแนะนำดี ให้ได้เล่าเรียนดี สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง ทำความป้องกันให้ในทิศทั้งหลาย คือจะไปทางไหนก็ไม่อดอยาก ด้วยเหตุนั้นจึงยังผลให้เราเป็นคนดี มีความรู้ความสามารถตามควรแก่อัตภาพดังที่เป็นอยู่บัดนี้.

เมื่อระลึกไปโดยทำนองนี้ จิตก็จะยึดมั่นอยู่ในพระคุณความดีของพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆเจ้า และคุณความดีของมารดาบิดา ครูบาอาจารย์ส่วนนั้น ๆ แต่นั้นจิตก็จะสงบ เพราะได้ดื่มอารมณ์ดี เมื่อจิตสงบแล้วก็จะรู้สึกสบายกาย ปลอดโปร่งใจ จัดว่าได้ความสบายกายสุขใจพอสมควร เมื่อเห็นสมควรแก่เวลาแล้ว ให้นั่งคุกเข่า กราบลง ๓ หน โดยเบญจางคประดิษฐ์ แล้วเตรียมเข้านอนได้

มงคล

มงคล คือ เหตุที่ทำให้ได้รับความสุขความเจริญ หรือสิ่งที่นำความสุขความเจริญมาสู่ตน ทุกคนปรารถนาสิ่งเป็นมงคลด้วยกันทั้งนั้น

ในครั้งพุทธกาลได้มีผู้มาทูลขอให้พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องมงคล พระพุทธองค์จึงตรัสมงคล ๓๘ ประการ ซึ่งมีมาในมงคลสูตร ขุททกปาฐดังต่อไปนี้

มงคลที่ ๑ การไม่คบคนพาล
มงคลที่ ๒ การคบบัณฑิต
มงคลที่ ๓ การบูชาวัตถุและคนที่ควรบูชา
มงคลที่ ๔ การอยู่ในประเทศอันสมควร
มงคลที่ ๕ ทำความดีมาก่อน
มงคลที่ ๖ การตั้งตนไว้ชอบ
มงคลที่ ๗ ความเป็นผู้สดับมาก
มงคลที่ ๘ ศิลปะ
มงคลที่ ๙ สำเหนียกในระเบียบวินัย
มงคลที่ ๑๐ วาจาเป็นสุภาษิต
มงคลที่ ๑๑ บำรุงมารดาบิดา
มงคลที่ ๑๒ สงเคราะห์บุตร
มงคลที่ ๑๓ สงเคราะห์ภรรยา
มงคลที่ ๑๔ การงานไม่อากูล
มงคลที่ ๑๕ การให้
มงคลที่ ๑๖ การประพฤติธรรม
มงคลที่ ๑๗ การสงเคราะห์ญาติ

มงคลที่ ๑๘ กรรมที่ไม่มีโทษ
มงคลที่ ๑๙ งดเว้นจากความชั่ว
มงคลที่ ๒๐ ระมัดระวังในการดื่มน้ำเมา
มงคลที่ ๒๑ ไม่ประมาทในธรรม
มงคลที่ ๒๒ เคารพ
มงคลที่ ๒๓ อ่อนน้อมถ่อมตน
มงคลที่ ๒๔ สันโดษ
มงคลที่ ๒๕ กตัญญู
มงคลที่ ๒๖ ฟังธรรมตามกาล
มงคลที่ ๒๗ ความอดทน
มงคลที่ ๒๘ ความเป็นคนว่าง่ายสอนง่าย
มงคลที่ ๒๙ การได้เห็นสมณะ
มงคลที่ ๓๐ การสนทนาธรรมตามกาล
มงคลที่ ๓๑ ตบะ
มงคลที่ ๓๒ พรหมจรรย์
มงคลที่ ๓๓ การเห็นอริยสัจ
มงคลที่ ๓๔ การทำพระนิพพานให้แจ้ง
มงคลที่ ๓๕ จิตไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม
มงคลที่ ๓๖ จิตไร้โศก
มงคลที่ ๓๗ จิตปราศจากธุลี
มงคลที่ ๓๘ จิตเกษม

มงคล ๓๘ ประการนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นมงคลอันสูงสุด

พึงสังเกตว่า มงคลที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงทุกข้อนี้มิใช่เรื่องโชคลาง หรือวัตถุสิ่งของมาช่วยให้เกิดมงคลอย่างไรเลย หากแสดงความประพฤติปฏิบัติที่ดีงามทางกาย

วาจาใจ ในลักษณะต่างๆ ว่าเป็นมงคลอันเป็นเรื่องมีเหตุผลและตรองตามให้เห็นจริงได้ สวัสดิมงคลทางพระพุทธศาสนาจึงอยู่ที่การกระทำอันถูกต้องของคนเรานี่เองมิได้อยู่ที่ด้ายซึ่งสวมศีรษะ หรือตะปูเกือกม้าเป็นต้น

มงคลที่ ๑ การไม่คบพาล

ลักษณะของคนพาล ได้แก่คนที่ประพฤติชั่วทางกาย คือ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม ประพฤติชั่วทางวาจา คือ พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ ประพฤติชั่วทางใจ คือ โลภอยากได้ของเขา พยาบาทปองร้ายเขา เห็นผิดจากคลองธรรม การไม่คบคนพาลเป็นมงคลอันอุดม

มงคลที่ ๒ การคบบัณฑิต

ลักษณะของบัณฑิต ได้แก่คนที่ประพฤติชอบทางกาย คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ประพฤติชอบทางวาจา คือ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ ประพฤติชอบทางใจ คือ ไม่โลภอยากได้ของเขา ไม่พยาบาทปองร้ายเขา เห็นชอบตามคลองธรรม การคบบัณฑิต เป็นมงคลอันอุดม

มงคลที่ ๓ บูชาวัตถุและบุคคลที่ควรบูชา

การบูชามี ๒ อย่าง คือ อามิสบูชา ได้แก่การบูชาด้วยเครื่องสักการะ มีดอกไม้ ธูป เทียน และปัจจัย ๔ เป็นต้น ๑ ปฏิบัติบูชา ได้แก่ บูชาด้วยการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ๑

อนึ่ง การบูชาอีกนัยหนึ่งหมายถึงการแสดงความเคารพด้วยการประนมมือ การไหว้และการกราบ

วัตถุควรบูชา ได้แก่ สถานที่สำคัญๆ ทางพระพุทธศาสนา เช่นโบสถ์ เจดีย์บรรจุพระบรมธาตุ พระพุทธรูป เป็นต้น

บุคคลควรบูชา ได้แก่พระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีล หรือผู้ใหญ่ที่ทรงคุณธรรม การบูชาวัตถุและบุคคลที่ควรบูชา เป็นมงคลอันอุดม

มงคลที่ ๔ การอยู่ในประเทศอันสมควร

ประเทศ หมายถึงที่อยู่ของคนตั้งแต่ตำบล อำเภอ จังหวัดไปจนถึงประเทศ การอยู่ในที่ที่มีคนประพฤติดี ประพฤติชอบประกอบในสุจริตธรรม ไม่มีพวกทุจริตมิจฉาชีพ ชื่อว่าอยู่ในประเทศอันสมควร การอยู่ในประเทศอันสมควรเป็นมงคลอันอุดม

มงคลที่ ๕ ทำความดีมาก่อน

ความดีหมายถึง กุศลกรรมบถ คือทางแห่งการทำดี ๑๐ อย่าง จัดเป็น กายกรรม ๓ คือ ๑ เว้นจากการฆ่าสัตว์ ๒ เว้นจากการลักทรัพย์ ๓ เว้นจากการประพฤติผิดในกาม วจีกรรม ๔ คือ ๑ เว้นจากพูดเท็จ ๒ เว้นจากพูดพ่อเสียด ๓ เว้นจากพูดคำหยาบ ๔ เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ มโนกรรม ๓ คือ ๑ ไม่โลภอยากได้ของเขา ๒ ไม่พยาบาทปองร้ายเขา ๓ เห็นชอบตามคลองธรรม

การประพฤติอยู่ในกุศลกรรมบถ ๑๐ นี้ ในอดีตคือเวลาที่ล่วงมาแล้วจนถึงปัจจุบัน ชื่อว่าทำความดีมาก่อน การทำความดีมาก่อนเป็นมงคลอันอุดม

มงคลที่ ๖ การตั้งตนไว้ชอบ

ธรรมดาของที่เรารัก เราก็สงวน จะเก็บ จะวาง จะตั้ง ก็เก็บ วางตั้งไว้ในที่ที่สมควร ไม่ปล่อยไปตามเรื่องตามราว ตนคือตัวเรา ตามธรรมดาคนเรานั้นมักจะรักตนเองยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด ทั้งนี้เป็นไปตามธรรมชาติ ดังนั้นอย่างน้อยที่สุด ก็ควรคำนึงถึงว่า เมื่อเรารักตนของเรา ก็ควรจะตั้งตนไว้ในทางที่ชอบ คือประกอบกรรมสุจริต ตั้งอยู่ในอิทธิบาท ๔ คือ ๑ ฉันทะพอใจใคร่ในสิ่งนั้น ๒ วิริยะ เพียรประกอบสิ่งนั้น ๓ จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้นไม่วางธุระ ๔ วิมังสา หมั่นตริตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น และตั้งอยู่ในทิฏฐธัมมิกัตถะ คือประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ ได้แก่

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นในการประกอบกิจ เครื่องเลี้ยงชีวิตก็ดี ในการศึกษาเล่าเรียนก็ดี ในการทำธุระหน้าที่ของตนก็ดี

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รักษาทรัพย์ที่แสวงหามาได้ด้วยความหมั่นไม่ให้เป็นอันตราย รักษาการงานของตัวไม่ให้เสื่อมเสีย

๓. กัลยาณมิตตตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี ไม่คบคนชั่ว

๔. สมชีวิตา หาเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้ฝืดเคือง นัก ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก

การตั้งตนไว้ชอบ จัดเป็นมงคลอันอุดม

มงคลที่ ๗ ความเป็นผู้สดับมาก

คนเราจะเป็นผู้ฉลาด หรือมีสติปัญญารอบรู้ในกิจต่าง ๆ ก็ต้องเป็นคนที่เรียนมาก ฟังมาก สังเกตมาก ไม่เป็นคนเกียจคร้าน ชอบแสวงหาความรู้ใส่ตัวด้วยการฟัง คิด ถาม และจดจำไว้เป็นทางเรืองปัญญาของตน ทำให้เป็นคนรู้ดี เพราะผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ (สุวิชาโน ภวํ โหติ) ดังนั้นความเป็นผู้สดับมากจึงเป็นมงคลอันอุดม

มงคลที่ ๘ ศิลปะ

ศิลปะหมายถึงการแสดงออกมาให้ปรากฏขึ้นได้อย่างงดงามน่าพึงชม และเกิดอารมณ์ดูดดื่มสะเทือนใจ ศิลปะ เกิดจากความพยายามของมนุษย์ ด้วยการใช้ความคิดและมือ เรียกว่าวิจิตรศิลป์ จำแนกออกเป็นวรรณศิลป์ จิตรศิลป์ ประติมาศิลป์ นาฏดุริยางคศิลป์ และสถาปัตยศิลป์

วรรณศิลป์ ศิลปะในการประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง จิตรศิลป์ ศิลปะในการเขียนภาพ วาดภาพ ทุกประเภท ตลอดจนศิลป์ตกแต่ง ประติมาศิลป์ ศิลปะในการปั้นภาพ หล่อภาพ สลักภาพ แกะภาพ นาฏดุริยางคศิลป์ ศิลปะในการแสดงละคร ดนตรี การฟ้อนรำ ขับร้อง สถาปัตยศิลป์ ศิลปะในการก่อสร้างทุกชนิด

ศิลปะเหล่านี้สร้างขึ้นเพื่อให้เกิดความพอใจ รักและนิยมสิ่งงาม สิ่งไพเราะ ดังพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ว่า

ศิลปกรรม นำใจ ให้สร่างโศก
บรรเทาทุกข์ ในโลก ให้เหือดหาย
จำเริญตา พาใจ ให้สบาย
อีกร่างกาย ก็พลอย สุขสราญ

นอกจากนั้น คำว่า ศิลปะ ยังหมายถึงความเป็นผู้สามารถในทางใดทางหนึ่งเป็นพิเศษอีกด้วย คติเตือนใจในเรื่องนี้ก็คือ จะเล่าเรียนศึกษาในเรื่องอะไร ก็ให้พยายามปลูกความรู้ความเข้าใจอย่างถี่ถ้วนเป็นพิเศษจริง ๆ

ดังนั้น ศิลปะจึงเป็นมงคลอันอุดม

มงคลที่ ๙ วินัย

วินัย คือการฝึกกาย วาจา ให้อยู่ในระเบียบแบบแผนที่ดีเพื่อให้การอยู่ร่วมกันของมนุษย์เป็นไปโดยเรียบร้อยเสมอกัน

ธรรมดาของคนเรานั้นชอบสิ่งที่มีระเบียบเรียบร้อย ชอบสวยงามธรรมชาติที่แวดล้อมอยู่ภายนอกตัวเรา ถ้าเป็นธรรมชาติที่มีระเบียบก็น่าดูน่าชม เช่น ภูเขาที่ตั้งเรียงรายกันอยู่ สายน้ำที่ไหลจากลำธาร ธรรมชาติเหล่านี้ทำให้คนเรามีความสุขหายทุกข์ไปได้ชั่วขณะ คนเราชอบระเบียบจึงได้พยายามทำอะไร ๆ ให้เป็นระเบียบ เช่น จัดบ้านเรือนเป็นระเบียบ แต่งกายเป็นระเบียบ เป็นต้น

ระเบียบเป็นความจำเป็นสำหรับมนุษย์ที่อยู่ร่วมกัน เพราะฉะนั้นหมู่คณะหนึ่ง ๆ จึงต้องวางระเบียบ ซึ่งเรียกว่าวินัยขึ้นสำหรับใช้ในหมู่คณะ ๆ นั้น เช่น พระสงฆ์ก็มีวินัยสำหรับหมู่สงฆ์ ข้าราชการทหารตำรวจ พลเรือน ก็มีวินัยเป็นหลักปฏิบัติ ตลอดจนสโมสร สมาคม สภา และโรงเรียนก็ต้องมีระเบียบข้อบังคับไว้ ทั้งนี้ก็เพื่อความเจริญของหมู่คณะนั่นเอง ถ้าไม่วางระเบียบวินัยไว้ก็จะดูต่างคนต่างทำตามใจชอบ ไม่เป็นส่ำหรือวางระเบียบวินัยไว้ แต่สมาชิกของหมู่คณะไม่ปฏิบัติตามก็เสียหาย

บรรดาพระราชกำหนด กฎหมาย ที่ตราไว้ล้วนเป็นแนวควบคุมให้เป็นระเบียบทั้งนั้น มิ่งขวัญของหมู่คณะ มิ่งขวัญของประเทศชาติ ย่อมขึ้นอยู่กับความเป็นหมู่คณะที่มีระเบียบวินัย ความเป็นประเทศชาติมีระเบียบวินัย ดังนั้น วินัยจึงเป็นมงคลอันอุดม

มงคลที่ ๑๐ วาจาเป็นสุภาษิต

วาจา คือคำพูดที่แสดงออกมาเพื่อให้ผู้ฟังรู้ เข้าใจความมุ่งหมาย ถ้าพูดดีผู้ฟังก็สบายใจ ถ้าพูดไม่ดีผู้ฟังก็รำคาญหู โบราณท่านให้คติเกี่ยวกับปากไว้มาก เช่น "ปลาหมอตายเพราะปาก" "ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วดีเป็นตรา" "อันอ้อยตาลหวานลิ้นแล้วสิ้นซาก แต่ลมปากหวานหูไม่รู้หาย" เหล่านี้เป็นเรื่องราวของวาจาทั้งนั้น

ลักษณะของวาจาเป็นสุภาษิต ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ

๑. **พูดถูกกาลเวลา** คือรู้ว่าเวลาใดควรพูดถ้อยคำอย่างนี้ เวลาใดไม่ควรพูดถ้อยคำอย่างนี้

๒. **พูดจริง** คือพูดตามความที่เป็นจริงไม่โป้ปดมดเท็จให้ผู้ฟังเข้าใจผิด

๓. **พูดอ่อนหวาน** คือไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดสำรากโฮกฮากอันทำให้ผู้ฟังระคายหู พูดแต่คำที่ทำให้ผู้ฟังสบายหู ดูดดื่ม จับใจ นำความรักความพอใจมาสู่ผู้พูดและผู้ฟัง

๔. **พูดประกอบด้วยประโยชน์** คำพูดที่พูดออกไปล้วนแต่มีประโยชน์แก่ผู้ฟัง ทำให้ผู้ฟังได้รับผลดีจากคำพูดนั้น เว้นคำพูดเพ้อเจ้อเหลวไหล พูดแล้วเสียประโยชน์ไม่ได้เรื่อง

๕. **พูดด้วยเมตตาจิต** คือพูดด้วยความปรารถนาดี ไม่พูดแดกดัน ดุด่า ส่อเสียด หรือพูดชวนทะเลาะวิวาท หรือพูดกดให้เขาเลว พูดให้ผู้ฟังเห็นว่าผู้พูดมีจิตใจเปี่ยมด้วยเมตตา ปรารถนาให้ผู้ฟังมีความเบิกบานแช่มชื่น

วาจาประกอบด้วยองค์ ๕ นี้ เรียกว่า วาจาเป็นสุภาษิต ผู้กล่าววาจาเป็นสุภาษิตจึงเป็นมงคลอันอุดม

ตัวอย่างประกอบเรื่องวาจาสุภาษิต

๑. **สุนทรภู่** ท่านผู้นี้มีชื่อเสียงมากเป็นที่ยกย่องนับถือกันทั่วไปในหมู่คนไทยว่า ท่านแต่งกลอนได้อย่างยอดเยี่ยม ในปัจจุบันนี้เมื่อถึงวันเกิดของท่าน มักจะมีการ

จัดงานเป็นที่ระลึกถึงท่านและมีผู้สนใจไปในงานอย่างล้นหลาม ความดีเด่นข้อหนึ่งที่ปรากฏในบทกวีของท่านก็คือ คำสุภาษิตต่าง ๆ ที่คนมักอ้างมาประกอบเรื่องที่ตนพูดถึงเพราะเป็นคติสอนใจ ถ้าบทกวีของท่านขาดสุภาษิตเสียแล้ว ความเคารพนับถือของคนทั่วไปที่มีในท่านอาจไม่มีถึงขนาดนี้ เพราะโดยทั่วไปเมื่ออ้างกลอนของท่านสุนทรภู่ก็มักจะอ้างตอนที่เป็นสุภาษิตสอนใจกันโดยมาก

ในที่นี้ขอยกตัวอย่างกลอนสุภาษิตของท่านสุนทรภู่อันว่าด้วยวาจามาประกอบการพิจารณาสัก ๒ บท คือ :—

เป็นมนุษย์สุดดีก็ที่ปาก จะได้ยากโหยหิวเพราะชิวหา
แม้นพูดดีมีคนเขาเมตตา จะพูดจาจงพิเคราะห์ให้เหมาะความ

(จากสุภาษิตสอนหญิง)

ถึงบางพูดพูดดีมีศรีศักดิ์ มีคนรักรสถ้อยอร่อยจิต
แม้นพูดชั่วตัวตายทำลายมิตร จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพูดจา

(จากนิราศภูเขาทอง)

๒. สมเด็จพระวันรัตวัดป่าแก้ว ท่านผู้นี้ดำรงตำแหน่งมหาสังฆนายก เมื่อทราบว่าสมเด็จพระนเรศวรทรงทำยุทธหัตถีมีชัยแก่พระมหาอุปราชา แต่กลับมีพระราชดำรัสให้ลูกขุนพิจารณาพิพากษานายกองที่ตามเสด็จไม่ทันรบพุ่งพร้อมกันตามรับสั่งและมีผู้ที่จะต้องถูกประหารชีวิตหลายคน จึงพร้อมด้วยพระราชาคณะรวม ๒๕ รูปเข้าไปเฝ้าถามข่าวถึงการที่เสด็จสงครามตามประเพณี สมเด็จพระนเรศวรก็ตรัสเล่าถึงการที่ทรงทำยุทธหัตถีได้ชนะแก่พระมหาอุปราชา ให้พระราชาคณะทั้งปวงฟังจนตลอด ครั้นแล้วสมเด็จพระวันรัตจึงถวายพระพรถามว่า เมื่อทรงมีชัยแก่ข้าศึกแล้ว เหตุไฉนข้าราชการทั้งปวงจึงต้องมีโทษ สมเด็จพระนเรศวรตรัสตอบว่านายทัพนายกองเหล่านี้กลัวข้าศึกมากกว่ากลัวพระองค์ และให้พระองค์พร้อมด้วยพระอนุชาเสด็จฝ่าเข้าไปท่ามกลางข้าศึก ต่อมีชัยจึงได้เสด็จกลับ มิเช่นนั้นแผ่นดินก็จะตกเป็นของข้าศึก เพราะเหตุนี้จึงตรัสสั่งให้ลงโทษตามอาญาศึก

ตรงนี้เองเราจะได้เห็นว่าสมเด็จพระวันรัต ได้ใช้วาจาสุภาษิตของท่านช่วยให้แม่ทัพนายกองเหล่านั้น พ้นจากโทษประหารได้อย่างไร ท่านยกข้อเปรียบเทียบให้เห็นการที่พระพุทธเจ้าทรงมีชัยชนะแก่พระยามารด้วยลำพังพระองค์มิได้มีเทพเจ้าใดๆมาช่วย นับว่าเป็นอัศจรรย์ฉันใด การที่สมเด็จพระนเรศวรออกสู้รบตามลำพัง โดยกองทัพตามไม่ทัน แต่ยังสามารถเอาชนะแก่ข้าศึกได้ฉะนี้ นับเป็นที่น่าอัศจรรย์และเป็นพระเกียรติยิ่งกว่าเสด็จออกรบพรั่งพร้อมด้วยกองทัพ ฉันนั้น

ปรากฏว่าวาจาสุภาษิตของท่านนี้ ทำความชื่นชมโสมนัสให้เกิดแก่สมเด็จพระนเรศวรเป็นอันมาก เมื่อท่านเห็นได้โอกาสจึงทูลขอพระราชทานอภัยโทษนายทัพนายกองเหล่านั้น ซึ่งก็ได้โปรดพระราชทานให้

วาจาสุภาษิตจึงมีประโยชน์แม้ในการช่วยชีวิตคนฉะนี้

(เก็บความจากพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
พระนิพนธ์ สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ)

มงคลที่ ๑๑ การบำรุงมารดาบิดา

มารดาบิดา ท่านจัดว่าเป็นพรหมของบุตร เป็นบุพเทพของบุตร เป็นบุรพาจารย์ของบุตร เป็นอาหุไนยบุคคลของบุตร

ที่ว่าเป็นพรหมของบุตรนั้น เพราะมารดาบิดาย่อมตั้งอยู่ในพรหมวิหาร๔ประการแก่บุตร คือ :—

๑. เมตตา ปรารถนาให้บุตรมีความสุข

๒. กรุณา คิดจะช่วยบุตรให้พ้นจากทุกข์ภัยไข้เจ็บ

๓. มุทิตา พลอยยินดีในเมื่อเห็นบุตรได้ดี

๔. อุเบกขา วางใจเฉย ในเมื่อเห็นบุตรได้รับทุกข์และไม่สามารถจะช่วยเหลือได้ทันท่วงที

ที่ว่าเป็นบุพเทพของบุตรนั้น เพราะมารดาบิดาเป็นบุคคลผู้ประเสริฐกว่าบุคคลอื่น ๆ พิทักษ์รักษาบุตรมาก่อนคนอื่น เป็นผู้หวังความเจริญแก่บุตร ปฏิบัติการงานเพื่อประโยชน์สุขแก่บุตร จะทำอะไร ๆ ก็หวังเพื่อบุตร ปฏิบัติตนดีก็เพื่อหวังให้บุตรดีตามตน ไม่ทำสิ่งที่ไม่ดีไม่งามให้เป็นตัวอย่างแก่บุตร

ที่ว่าเป็นบุรพาจารย์ของบุตรนั้น เพราะมารดาบิดาเป็นผู้อบรมสั่งสอนบุตรตั้งแต่บุตรจำความได้ก่อนครูบาอาจารย์อื่น ๆ

ที่ว่าเป็นอาหุไนยบุคคลของบุตรนั้น เพราะมารดาบิดาเป็นผู้สมควรที่จะรับของเป็นต้นว่า ข้าว น้ำ ที่บุตรนำมาให้เพื่อสักการบูชา

อนึ่ง มารดาบิดาย่อมมีบุญคุณแก่บุตร ๕ สถาน คือ

๑. ไม่ให้บุตรทำความชั่ว
๒. ให้บุตรตั้งอยู่ในความดี
๓. ให้บุตรได้ศึกษาศิลปวิทยา
๔. หาภรรยาที่สมควรให้
๕. มอบทรัพย์ให้ในเวลาอันสมควร

เมื่อมารดาบิดามีบุญคุณต่อบุตรดังกล่าวนี้แล้ว สมควรที่บุตรจะพึงบำรุงมารดาด้วยสถาน ๕ คือ

๑. ท่านได้เลี้ยงมา เลี้ยงท่านตอบ
๒. ทำกิจการงานของท่าน
๓. ดำรงวงศ์ตระกูล
๔. ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก คือประพฤติตนดีเชื่อฟังคำสั่งสอนตักเตือนของท่าน
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน

ผู้บำรุงมารดาบิดาย่อมได้รับความเจริญ จึงจัดเป็นอุดมมงคล

มงคลที่ ๑๒ การสงเคราะห์บุตร

มีบุตร ๓ จำพวก คือ อภิชาตบุตร ได้แก่บุตรที่เกิดมาดีกว่ามารดาบิดา เช่น มารดาบิดาเป็นคนไม่มีศีล บุตรเป็นคนมีศีล ๑ อนุชาตบุตร ได้แก่บุตรที่เกิดตามมารดาบิดา เช่น มารดาบิดาเป็นคนมีศีล บุตรก็มีศีล ๑ อวชาตบุตร ได้แก่บุตรที่เกิดมาต่ำกว่ามารดาบิดา เช่น มารดาบิดาเป็นคนมีศีล บุตรเป็นคนไม่มีศีล ๑

การสงเคราะห์บุตรในที่นี้หมายถึง อภิชาตบุตร กับ อนุชาตบุตร มารดาบิดาพึงสงเคราะห์บุตรด้วยสถาน ๕ คือ

๑. ห้ามบุตรทำชั่ว
๒. ให้บุตรทำความดี
๓. ให้บุตรได้ศึกษาวิชาความรู้
๔. หาภรรยาที่สมควรให้
๕. มอบทรัพย์ให้ในเวลาอันสมควร

การสงเคราะห์ดังกล่าวมานี้ย่อมนำความสุขความเจริญมาให้แก่ครอบครัว ท่านจึงจัดเป็นอุดมมงคล

มงคลที่ ๑๓ การสงเคราะห์ภรรยา

ภรรยา มี ๗ ประเภท คือ

๑. วธกาภริยา ภรรยาเสมอด้วยเพชฌฆาต คอยคิดทำลายล้างสามีอยู่ตลอดเวลา ได้โอกาสเมื่อใดก็ฆ่าเสีย

๒. โจรีภริยา ภรรยาเสมอด้วยโจร คอยลักยักยอกทรัพย์ที่สามีหามาได้เอาไปเล่นการพนันบ้าง เอาไปเที่ยวบ้าง

๓. อัยยาภริยา ภรรยาเสมอด้วยนาย คอยข่มขี่สามีให้อยู่ในอำนาจเหมือนนายกับบ่าว

๔. มาตาภริยา ภรรยาเสมอด้วยมารดา รักสามีเหมือนมารดารักบุตร ไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่สามี รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ ไม่ให้ขาดหาย

๕. ภคินีภริยา ภรรยาเสมอด้วยน้องสาว มีความเคารพสามีเหมือนพี่ชาย ไม่กล่าวคำล่วงเกินสามี

๖. สขีภริยา ภรรยาเสมอด้วยสหาย มีการร่วมสุขร่วมทุกข์กันตลอดเวลา คราวสามีสุข สุขด้วย สามีทุกข์ ทุกข์ด้วย ไม่คิดเหินห่างจากสามี

๗. ทาสีภริยา ภรรยาเสมอด้วยทาสี มีความเกรงกลัวสามี ทั้งกลัวทั้งรักสามี คราวสามีโกรธ ก็ไม่แสดงกิริยาโกรธตาม

ภรรยา ๗ ประเภทนี้ ประเภท ๑—๒—๓ ท่านว่าไม่ควรทำการสงเคราะห์ เพราะไม่ใช่ภรรยาที่ดี ควรสงเคราะห์ภรรยาประเภท ๔—๕—๖—๗ การสงเคราะห์ภรรยาท่านจำแนกไว้ ๕ อย่าง คือ :—

๑. ด้วยการยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา

๒. ด้วยไม่ดูหมิ่น

๓. ด้วยไม่ประพฤตินอกใจ

๔. ด้วยมอบความเป็นใหญ่ให้

๕. ด้วยให้เครื่องแต่งกาย

การสงเคราะห์ภรรยาดังกล่าวนี้ ท่านจัดเป็นอุดมมงคล

มงคลที่ ๑๔ การงานไม่อากูล

อากูล คือ วุ่นวาย, สับสน, ยุ่งเหยิง, ไม่อากูล คือ ไม่วุ่นวาย, ไม่สับสน ไม่ยุ่งเหยิง การทำงานเป็นระเบียบเรียบร้อยทำโดยติดต่อกัน ไม่ทอดทิ้ง ไม่ให้คั่งค้าง ไม่เบื่อหน่าย ไม่อ้างว่ายังเช้าอยู่ สายแล้ว เย็นแล้ว ยังร้อน ยังหนาว มีความพากเพียร ทำไปจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ดังนี้ชื่อว่าการงานไม่อากูล การงานไม่อากูลเป็นอุดมมงคล

มงคลที่ ๑๕ ทาน

ทาน คือการให้ ได้แก่ให้สิ่งของที่ควรให้และแก่บุคคลที่ควรให้ ท่านเรียกว่าไทยทาน การให้ย่อมแสดงถึงอัธยาศัยของผู้ให้ว่าเป็นคนไม่เห็นแก่ตัว มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ดังนั้นท่านจึงให้จัดทานการให้นี้เป็นสังคหวัตถุบ้าง เป็นอธิษฐานธรรมบ้าง เป็นฆราวาสธรรมบ้าง เป็นมงคลบ้าง

ที่จัดเป็นสังคหวัตถุ ก็เพราะการให้ปันกันนั้นเป็นการสงเคราะห์กัน สมานน้ำใจกัน ผูกมิตรไมตรีกันให้ยั่งยืน

ที่จัดเป็นอธิษฐานธรรม ก็เพราะการให้เป็นคุณธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ คือต้องการให้คนเรามีคุณธรรมข้อนี้ประทับใจอย่างแน่นแฟ้น รู้จักให้อภัยในเมื่อมีการล่วงเกินกัน ซึ่งเรียกว่าอภัยทาน และมีความหมายไกลไปถึงเสียสละสิ่งที่เป็นศึกของใจ เช่น สละความโลภ โกรธ หลง ให้พ้นไปจากใจ

ที่จัดเป็นฆราวาสธรรม ก็เพราะฆราวาสคือผู้ครองเรือน จะอยู่ร่วมกันด้วยความร่มเย็นเป็นสุขก็ต้องมีการให้ปันกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน พ่อค้าแม่ค้าก็ไม่เอารัดเอาเปรียบคนซื้อ ข้าราชการก็ไม่เอารัดเอาเปรียบประชาชน ประชาชนก็ควรเสียภาษีอากรให้แก่รัฐบาลตามหน้าที่ดังนี้ เป็นต้น

ที่จัดเป็นมงคล ก็เพราะการให้นี้นำมาซึ่งมิ่งขวัญ ความสง่าผ่าเผย ความเบิกบานใจแก่ผู้ให้ ท่านกล่าวว่าผู้ให้ย่อมเป็นที่รักของผู้รับ

มงคลที่ ๑๖ การประพฤติธรรม

ธรรม แปลว่า สภาพซึ่งทรงสัตว์ไว้มิให้ตกไปในที่ชั่ว คนเราทุกคนเกิดมาอยากมีความสุข มีความเจริญมั่งคั่งสมบูรณ์ ไม่อยากตกต่ำ คือ ไม่อยากทุกข์ ไม่อยากเสื่อม ไม่อยากยากจน ดังนั้นทุกคนจึงต้องประพฤติธรรม เพราะการประพฤติธรรมย่อมส่งผลในทางที่ดีเสมอ ดังพระพุทธภาษิตว่า

ธมฺมจารี สุขํ เสติ	ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข
ธมฺมปีติ สุขํ เสติ	ผู้อิ่มในธรรมย่อมอยู่เป็นสุข
ธมฺมกาโม ภวํ โหติ	ผู้ใคร่ในธรรมเป็นผู้เจริญ
ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ	ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม

ธรรมมีอยู่หลายหมวดหลายบท แต่ที่ประสงค์ในที่นี้ หมายถึงกุศลกรรมบถ คือทางแห่งการทำความดี ท่านจำแนกไว้ ๑๐ ประการ คือ

กายสุจริต ประพฤติชอบทางกาย ๓ ได้แก่ ไม่ข่มเหงเบียดเบียนสัตว์ ๑ ไม่ฉ้อโกงลักทรัพย์ของผู้อื่น ๑ ไม่ประพฤติล่วงประเวณีสตรีที่มีผู้หวงแหน และสตรีไม่นอกใจสามีไปคบกับชายอื่น ๑

วจีสุจริต ประพฤติชอบทางวาจา ๔ ได้แก่ ไม่พูดปดล่อลวงเขา ๑ ไม่พูดส่อเสียดยุยงให้เขาแตกร้าวกัน ๑ ไม่พูดจาหยาบช้าสามหาว ๑ ไม่พูดจาเพ้อเจ้อไร้ประโยชน์ ๑

มโนสุจริต ประพฤติชอบทางใจ ๓ ได้แก่ ไม่มีจิตเพ่งเล็งอยากได้ของเขามาเป็นของตน ๑ ไม่มีจิตคิดพยาบาทอาฆาตผูกเวรเขา ๑ มีความเห็นชอบเห็นถูกในทำนองครองธรรม เช่นเห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ๑

ผู้ประพฤติในกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ ชื่อว่าเป็นผู้ประพฤติธรรม จะนำความสุข ความเจริญมาสู่ตน ฉะนั้นการประพฤติธรรมจึงเป็นมงคลอันอุดม

มงคลที่ ๑๗ การสงเคราะห์ญาติ

ญาติ หมายถึงคนที่เกี่ยวดองกันทั้งฝ่ายมารดาและฝ่ายบิดา การสงเคราะห์ญาติท่านจำแนกออกเป็น ๒ คือ

๑. **สงเคราะห์ด้วยอามิส** เช่นให้ข้าวน้ำ ผ้านุ่ง ผ้าห่ม ที่อยู่อาศัย หรือให้ทุนไปตั้งตัว เวลาเจ็บไข้ช่วยเยียวยาหรือช่วยทำธุระ ของญาติให้ สำเร็จตามความสามารถ

๒. **สงเคราะห์ด้วยธรรม** เช่น คอยแนะนำชักจูงญาติที่ประพฤติตนไปในทางไม่ดีให้กลับกลายเป็นคนดี หรือญาติที่ดีอยู่แล้วก็ช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้ประพฤติดียิ่ง ๆ ขึ้นตลอดจนช่วยส่งเสริมให้ได้ศึกษาเล่าเรียน

การสงเคราะห์ญาติดังกล่าวนี้เป็นการแสดงอัธยาศัยดีงามของผู้ทำการสงเคราะห์ดังนั้นท่านจึงจัดเป็นอุดมมงคล

มงคลที่ ๑๘ กรรมไม่มีโทษ

กรรม คือ การกระทำ การกระทำของคนมีอยู่ ๒ อย่าง คือ ทำไปมีโทษ

คือ ผิดธรรม ผิดกฎหมาย ทำไปไม่มีโทษ คือถูกธรรม ถูกกฎหมายข้อบังคับ ในที่นี้ท่านให้เว้นการกระทำที่มีโทษ ประกอบกรรมที่ไม่มีโทษ เช่น

๑. ตั้งอยู่ในเบญจศีล และ เบญจธรรม ตามลำดับดังนี้ :

เบญจศีล	เบญจธรรม
ก. เว้นฆ่าสัตว์	เมตตา กรุณา
ข. เว้นลักทรัพย์	สัมมาอาชีวะ
ค. เว้นประพฤติผิดในกาม	สทารสันโดษคือพอใจแต่ในคู่ครองของตน
ฆ. เว้นพูดปด	มีสัจ
ง. เว้นดื่มสุราเมรัย	มีสติ

๒. ขวนขวายช่วยเหลือในการกุศลของผู้อื่น เช่น ช่วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ในการทำบุญ สร้างโรงเรียน สร้างวัด สร้างโรงพยาบาล เป็นต้น

๓. ทำสวนสาธารณะ เช่น ปลูกต้นไม้ ขุดสระน้ำ สำหรับให้ประชาชนได้มาพักผ่อนหย่อนใจ

๔. ทำถนน สร้างสะพาน ปลูกศาลาพักให้ประชาชนได้รับความสะดวกในการเดินและอาศัย

การกระทำดังกล่าวนี้เรียกว่า กรรมไม่มีโทษมีแต่คุณ เพราะทำแล้วเป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น ดังนั้นท่านจึงจัดเป็นอุดมมงคล

มงคลที่ ๑๙ การงดเว้นจากบาป

บาป คือความชั่ว ความเสียหาย ผู้ใดทำบาปผู้นั้นชื่อว่าเป็นคนชั่ว คนเสียหาย

บาป ในที่นี้ได้แก่ กรรมกิเลส คือกรรมเครื่องเศร้าหมอง ๔ อย่าง คือ

๑. ปาณาติบาต ทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วง

๒. อทินนาทาน ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ให้ด้วยอาการแห่งขโมย

๓. กาเมสุมิจฉาจาร ประพฤติผิดในกาม

๔. มุสาวาท พูดเท็จ

กรรมกิเลส ๔ นี้ เป็นบาป ควรงดเว้น การงดเว้นท่านจัดเป็น ๓ อย่าง คือ

๑. สัมปัตตวิรัติ งดเว้นในเมื่อประจวบเข้ากับเหตุนั้น ๆ คือ ไม่ได้คิดที่จะเว้นมาก่อน แต่เมื่อเหตุการณ์นั้นมาถึงตัวเข้าจะล่วงละเมิดก็ได้ แต่ไม่ทำเพราะนึกถึง ชาติตระกูล และฐานะของตน เกิดความละอายใจและเกรงกลัวบาปขึ้น เช่น เห็นสัตว์มาปรากฏเฉพาะหน้าจะฆ่าก็ได้ แต่ไม่ฆ่า เห็นทรัพย์เขาวางไว้จะหยิบฉวยไปโดยเจ้าของไม่รู้ก็ทำได้ แต่ไม่ทำ เห็นสตรีให้ท่าพอที่จะล่วงเกินได้ แต่ไม่ทำ ดังนี้เป็นต้น

๒. สมาทานวิรัติ งดเว้นเพราะได้กล่าววาจาปฏิญาณไว้ว่าจะไม่ทำอย่างนั้น ๆ เช่น ได้สมาทานศีลไว้ว่าจะงดเว้นฆ่าสัตว์ งดเว้นลักทรัพย์ งดเว้นประพฤติผิดในกาม งดเว้นพูดปด งดเว้นดื่มน้ำเมา ดังนี้แล้วไม่ประพฤติล่วงละเมิดคำปฏิญาณ

๓. สมุจเฉทวิรัติ งดเว้นได้เด็ดขาด ไม่ทำความชั่วตลอดชีวิต

การงดเว้นจากบาป ย่อมนำความสุขความเจริญมาสู่ผู้งดเว้น ดังนั้นจึงเป็นอุดมมงคล

มงคลที่ ๒๐ การสำรวมจากการดื่มน้ำเมา

น้ำเมา คือ สุราและเมรัย ทั้งสุราและเมรัยเมื่อดื่มเข้าไปแล้วย่อมทำผู้ดื่มให้มึนเมาเสียสติอารมณ์กลายเป็นคนชั่วไปได้ ยิ่งกว่านั้นเมื่อดื่มจนเมาแล้วยังเป็นเหตุให้ทำความชั่วอย่างอื่น ๆ ได้อีก เช่น ละเมิดศีลได้ทั้งหมด เพราะคนเมาขาดความยับยั้งใจตนเอง

ท่านแสดงโทษของการดื่มน้ำเมาไว้ ๖ สถาน คือ

๑. เสียทรัพย์และเสียการงาน

๒. ก่อการทะเลาะวิวาท

๓. เกิดโรค

๔. เสียชื่อเสียง

๕. ไม่รู้จักอาย

๖. ทอนกำลังปัญญา

เสียทรัพย์ ทรัพย์มี ๒ อย่าง คือ โภคทรัพย์ ได้แก่สิ่งของเครื่องใช้ เช่น เสื้อผ้า บ้านเรือนที่อาศัยตลอดจนเครื่องตกแต่งร่างกาย เป็นต้น และธนทรัพย์ ได้แก่ เงินทองหรือธนบัตรที่ใช้สำหรับจับจ่ายเพื่อให้ได้สิ่งที่เราต้องการ ทรัพย์ทั้งสองอย่างนี้ เราต้องหามาด้วยน้ำพักน้ำแรงของเรา และกว่าจะได้ก็แสนยากลำบาก เมื่อถึงคราวใช้ จึงควรใช้ให้เป็นประโยชน์ อย่าใช้ในทางที่ไม่เป็นประโยชน์ เพราะนอกจากจะสิ้นเปลืองไปโดยหาประโยชน์มิได้แล้ว ยังทำให้เกิดโทษอีกนานาประการ คนที่จ่ายทรัพย์ไปในเรื่องสุรายาเมาจึงถือว่าเป็นการจ่ายไปในทางไม่มีประโยชน์

ก่อการทะเลาะวิวาท ตามปกติคนเราย่อมมี โกรธ มีโทสะ เป็นประจำอยู่แล้ว เมื่อไม่พอใจกันหรือถูกยั่ว ก็โกรธ บางทียังไม่ได้ลุอำนาจความโกรธมากขึ้น ก็ถึงทะเลาะตีรันฟันแทงกัน นี้เป็นเรื่องปกติ แต่ถ้าดื่มสุราเข้าไปก็ยิ่งซ้ำร้ายหนักขึ้น สุราทำคนที่ปกติใจดีให้เป็นคนใจร้ายได้ มีอยู่เป็นอันมาก ทั้งนี้เพราะสุราทำให้เกิดความมึนเมา เสียสติ หมดความยั้งคิดขาดความอดกลั้น ทำให้หุนหันพลันแล่น

ไม่รู้จักละอาย คนดื่มสุราเมามายจนเสียสติจะทำให้ขาดความละอายต่อบาป นอกจากนั้นสิ่งน่าละอายที่คนธรรมดาทำไม่ได้ แต่คนเมาทำได้ เช่น พูดจาหยาบคาย เอะอะโวยวาย กลิ้งเกลือกกลางถนน ผ้าผ่อนหลุดลุ่ยไม่รู้ตัว เป็นต้น

ถูกติเตียน นักดื่มสุรา มักได้รับแต่การตำหนิติเตียนขาดความเคารพยำเกรง ทำให้เสียชื่อเสียง จะไปติดต่อกับใครก็เป็นที่ตั้งแห่งความรังเกียจ เพราะมีชื่อเสียงว่าเป็นคนขี้เมา

เกิดโรค คนดื่มสุราจัดโดยมากมักมีอาการผอมแห้งแรงน้อย ทางแพทย์ได้

พิสูจน์แล้วว่า สุราให้โทษแก่ร่างกายมากกว่าให้คุณ เพราะสุราซึมซาบเข้าเยื่อกระเพาะอาหารได้รวดเร็วโดยปราศจากการกลั่นกรอง สุราทำให้ร่างกายอ่อนเพลีย สุราทำให้เป็นโรคเส้นประสาทได้ง่าย คนเราตามธรรมดาก็ต้องมีโรคภัยไข้เจ็บประจำอยู่แล้ว แต่ถ้าดื่มสุราเข้าไปอีกก็เท่ากับยั่วยุให้โรคนั้นกำเริบหนักขึ้น เพราะฉะนั้นท่านจึงวางโทษของการดื่มสุราไว้ว่าทำให้เกิดโรค

ทอนกำลังปัญญา ได้กล่าวมาแล้วว่า การดื่มสุราทำให้เกิดมึนเมาเสียสติ เมื่อคนเรามึนเมาเสียสติแล้วจะมีความคิดใคร่ครวญไตร่ตรองให้เกิดปัญญาฉลาดขึ้นได้อย่างไร บางคนพูดว่าการดื่มเหล้านั้นดีช่วยให้ความคิดความอ่านว่องไวไม่ติดขัด ข้อนี้ไม่จริงเสมอไป เมื่อถึงคราวติดขื้อตันคิดไม่ออกขึ้นมาต่อให้ดื่มหมดตั้งเท ความคิดความอ่านอะไรก็ไม่ผุดขึ้นมา เป็นอันขาดทุน เหล้าก็เสีย ประโยชน์ก็ไม่ได้ ตนเองก็มึนเมาคิดอะไรไม่ออก

เมื่อไตร่ตรองดูให้ถ่องแท้แล้วจะเห็นว่า การดื่มน้ำเมาย่อมเกิดโทษ ที่เห็นได้ชัดทั้ง ๖ สถาน

อนึ่ง ของมึนเมาหรือยาเสพติดอื่น ๆ เช่น ฝิ่น กัญชา เฮโรอิน เป็นต้น ควรอนุโลมเข้าในข้อนี้ได้ เพราะทำผู้เสพให้เสียทรัพย์ เสียความดี หมดสง่าราศียิ่งกว่าสุราเมรัย เสียอีก

การสำรวมจากการดื่มน้ำเมาและยาเสพติด ย่อมทำให้พ้นจากโทษ ๖ สถาน ทำให้เป็นคนมีสติสัมปชัญญะ รู้ผิดรู้ชอบ รู้อะไรควรอะไรไม่ควร ดังนั้นจึงเป็นอุดมมงคล

มงคลที่ ๒๑ ความไม่ประมาทในธรรม

ความไม่ประมาท คือ ความมีสติ ระลึกก่อนทำ ก่อนพูด ก่อนคิด การไม่ปล่อยใจให้เลื่อนลอยไป การทำความดีติดต่อกัน ไม่ทำ ๆ หยุด ๆ ไม่มัวเมาในสิ่งที่มายั่วยุให้หลง ไม่มัวเมาในสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ตลอดจนไม่มัวเมาในรูปร่างของตน ไม่

มัวเมาในวัยของตน ไม่มัวเมาในทรัพย์สมบัติของตน ให้มีสติระลึกถึงการที่จะทำความดีทุกอิริยาบถ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน ให้มีสติ ระลึกถึงการประกอบกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ให้มีสติ ระลึกถึงการละเว้นกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ให้มีสติระลึกถึงผลของความชั่ว และผลของความดี แล้วมุ่งหน้าประกอบความดีโดยไม่หยุดยั้ง ให้มีสติระลึกถึงการบรรเทา โลภ โกรธ หลงให้เบาบาง

การมีสติระลึกถึงดังกล่าวนี้ชื่อว่า ความไม่ประมาทในธรรมผู้ไม่ประมาทใน-ธรรมย่อมประสบความสุขความเจริญ ดังนั้นจึงเป็นอุดมมงคล

มงคลที่ ๒๒ ความเคารพ

คารวะ หรือ ความเคารพ ได้แก่การแสดงความนับถือต่อบุคคลผู้ควรเคารพ เช่น พระ บิดามารดา ครูบาอาจารย์ พระมหากษัตริย์ และผู้ที่สมควรเคารพอื่น ๆ ท่านจำแนกบุคคลที่ควรเคารพไว้ ๓ ประเภท คือ

๑. ชาติวุฑฒะ ผู้เจริญโดยชาติ หมายถึงบุคคลที่มีชาติตระกูลสูงซึ่งได้รับยกย่องจากประชาชน แม้จะมีวัยต่ำกว่า

๒. วยวุฑฒะ ผู้เจริญโดยวัย หมายถึงผู้ที่มีอายุสูงกว่า

๓. คุณวุฑฒะ ผู้เจริญโดยคุณความดี หมายถึงผู้ที่มีคุณธรรมปฏิบัติตนน่าเคารพกราบไหว้ แม้จะเด็กกว่าเราก็ควรเคารพนับถือ

ลักษณะของความเคารพมี ๓ คือ

๑. กายประณาม ความนอบน้อมทางกาย เช่น ประนมมือ ไหว้ กราบ ลุกขึ้นยืนรับ

๒. วจีประณาม ความนอบน้อมทางวาจา เช่น พูด ถ้อยคำสุภาพอ่อนโยนต่อผู้ใหญ่ ใช้คำพูดที่เหมาะสมแก่ฐานะของผู้ใหญ่

๓. มโนประณาม ความนอบน้อมทางใจ เมื่อนึกถึงผู้ใหญ่ที่ควรเคารพ ก็

น้อม ระลึกถึงคุณ ความดีของ ท่านที่ได้ ปฏิบัติ มาจน ตั้งตนให้ เป็น ที่เคารพ นับถือ ของประชาชน

ความเคารพนี้ปรากฏแก่ผู้ใด ผู้นั้นย่อมน่ารักน่าเอ็นดู ซึ่งต่างกับคนที่ไม่มีสัมมาคารวะ ย่อมขาดความน่ารัก น่าเอ็นดู ดังนั้นความเคารพจึงจัดเป็นอุดมมงคล

มงคลที่ ๒๓ ความอ่อนน้อมถ่อมตน

ความอ่อนน้อม คือการแสดงตน เป็นคน สุภาพ เรียบร้อยอ่อนโยน ไม่แข็งกระด้าง

คนเราย่อมจะมีการติดต่อกับบุคคล ๓ ประเภท คือ ๑. ผู้ใหญ่เหนือตน ๒. คนเสมอกัน ๓. คนต่ำกว่าตน ดังนั้นการแสดงตนกับบุคคลทั้ง ๓ ประเภทนี้จึงควรให้เหมาะสม ประเภทที่เป็นผู้ใหญ่เหนือตน ก็ควรแสดงการนอบน้อมด้วยวิธีกราบไหว้ หรือลุกขึ้นยืนรับ หรือกระทำสามีจิกรรมตามที่เห็นควร ประเภทคนเสมอกันก็ควรแสดงการถ่อมตน ไม่อวดดีเข้าหากัน พูดจาปราศรัยกันด้วยดี ไม่ยกตนข่มท่าน ประเภทคนต่ำกว่าตนก็ควรทำตนให้เสมอเขาไม่มีทิฐิมานะต่อผู้น้อย คือไม่นึกว่าตนดีกว่าโดย ชาติ ตระกูล ทรัพย์สมบัติและวิทยฐานะ เป็นต้น

ผู้แสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อบุคคลดังกล่าวนี้ ย่อมได้รับความยกย่องสรรเสริญต่อคนทั่วไป ดังนั้นจึงเป็นอุดมมงคล

มงคลที่ ๒๔ ความสันโดษ

สันโดษ คือความยินดีด้วยดี คือยินดีเฉพาะของตนไม่อยากได้ของคนอื่น คนที่โกงหรือลักขโมยชื่อว่า ขาดสันโดษ อนึ่ง สันโดษหมายรวมถึงยินดีตามฐานะที่ตนเป็นอยู่มีอยู่ คือไม่ทำกรรมใด ๆ ให้เกินฐานะของตน ไม่ควรสุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยเกินฐานะยินดี โดยสม่ำเสมอ คือไม่แสดงอาการหดหู่เหี่ยวแห้งในเมื่อสูญเสียในสิ่งที่มีอยู่ หรือไม่แสดงความท้อแท้ถดถอยในเมื่อปรารถนาสิ่งใดไม่สมหวัง ไม่แสดงอาการฟุ้งเฟ้อเห่อเหิมในเมื่อได้ดี นี่คือสันโดษ มีผู้เข้าใจว่า สันโดษคือความมักน้อย ความจริงสันโดษไม่

ใช่ความมักน้อย เพราะความมักน้อยมาจากศัพท์ว่า อัปปิจฉา ผู้มีความมักน้อยย่อมไม่ต้องการมากไปกว่าที่มีอยู่ แต่สันโดษเป็นความยินดีด้วย มีน้อยก็ยินดีน้อย มีมากก็ยินดีมาก

สันโดษ ท่านจำแนกออกเป็น ๓ อย่าง คือ

๑. ยถาลาภสันโดษ ยินดีตามที่ได้มา คือได้มาอย่างใดก็ยินดีอย่างนั้น พยายามขวนขวายแสวงหาเพื่อให้ได้สิ่งที่ปรารถนาในทางที่ชอบอยู่ตลอดไป ไม่ทอดทิ้ง

๒. ยถาพลสันโดษ ยินดีตามกำลัง ได้แก่ กำลังทรัพย์ กำลังกาย ทำอะไรไม่ควรให้เกินกว่ากำลังที่มีอยู่ จะใช้จ่ายหรือแสวงหาก็ควรให้อยู่ในขอบเขตของกำลังทรัพย์ กำลังกาย

๓. ยถาสารุปปสันโดษ ยินดีตามสมควร ได้แก่ เมื่อได้สิ่งใดมามากเกินความจำเป็น ก็ควรสละสิ่งนั้นให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นบ้างตามที่เห็นควร ดังคนที่มีทรัพย์สมบัติมาก ได้บริจาคทรัพย์สินเงินทองและที่ดินให้เป็นประโยชน์แก่การศึกษาบ้าง แก่โรงพยาบาลบ้าง เป็นต้น

ความสันโดษดังกล่าวนี้ เป็นการสร้างตนสร้างฐานะของตนให้อยู่เย็นเป็นสุข เพราะผู้มีสันโดษย่อมไม่เศร้าโศกถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว ไม่บ่นถึงที่ยังไม่มาถึง แสวงหาเลี้ยงชีพให้เป็นไปในปัจจุบันตามสมควรแก่ฐานะ ดังนั้น ความสันโดษจึงเป็นอุดมมงคล

เรื่อง หงส์ทองสลัดขน

มีพราหมณ์ผู้หนึ่งครอบครัวของเขามีบุตรภรรยา พราหมณ์ประพฤติแต่ความดี เมื่อสิ้นชีพแล้วก็ไปเกิดเป็นหงส์ทอง หงส์ทองระลึกชาติได้จึงพิจารณาดู รู้ว่าชาติก่อนตนเกิดเป็นมนุษย์มีบุตรภรรยา หงส์ทองมีความสงสารบุตรภรรยาของตน ได้มาเยี่ยมแล้วสลัดขนไว้ให้ครั้งละขน กับแจ้งว่าตนเคยเป็นบิดาและสามีเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ และจะได้มาเยี่ยมเสมอ ๆ กับจะได้สลัดขนไว้ให้

หงส์ทองได้มาสลัดขนให้แก่บุตรภรรยาเสมอ ๆ จนบุตรภรรยามีทรัพย์บริบูรณ์

วันหนึ่งพราหมณีผู้เป็นมารดาได้พูดกับบุตรว่า "หงส์ทองบิดาของเจ้าถ้ายังไปมาอยู่เสมอ ๆ เราก็ยังบริบูรณ์อยู่ ถ้าไม่ไปมาเราก็จะพากันขัดสน ถ้ากระไรเราช่วยกันจับหงส์ทองถอนขนเสียให้สิ้นก็จะกินไปได้นาน" บุตรห้ามมารดาไม่ให้กระทำดังนั้น มารดาเป็นคนมักมาก ขาดความสันโดษ ไม่ฟังคำบุตรห้าม เมื่อหงส์ทองมา พราหมณีก็จับหงส์ทองถอนขนปีกซึ่งเป็นทองหมดสิ้นจนบินไปไม่ได้ บุตรมีความสงสารหงส์ทองผู้เป็นบิดา ได้เลี้ยงไว้จนขนปีกขึ้นจนบินได้ แล้วบินเข้าป่าไปไม่กลับมาอีกเลย ขนปีกหงส์ทองที่พราหมณีถอนไว้ ก็กลับกลายเป็นขนนกยางไปหมด แม่ลูกก็พากันอดอยากจนยากไร้อนาถา

นิทานเรื่องนี้เป็นข้อเปรียบเทียบสอนให้รู้ว่า ความไม่สันโดษทำให้เสื่อมจากลาภ

มงคลที่ ๒๕ ความกตัญญู

กตัญญู คือรู้จักคุณท่าน ท่านที่มีคุณแก่เราหรือทำอุปการะแก่เรามาก่อนเรียกบุพการี ในมงคลข้อนี้กล่าวเฉพาะความกตัญญูว่าเป็นอุดมมงคล ไม่ได้กล่าวถึงกตเวทีคือการตอบแทนท่านไว้ด้วย ความจริงเมื่อพูดถึงความกตัญญูก็เป็นอันหมายถึงกตเวทีด้วย เพราะคนเราจะตอบแทนสิ่งใดให้แก่ใคร ก็เพราะรู้คุณท่านมาก่อน แต่การตอบแทนนั้นยากที่จะทำได้เสมอไป บางคนรู้จักคุณท่านเป็นอย่างดี แต่ไม่มีโอกาสจะตอบแทนท่านเพราะไม่มีกำลังพอที่จะตอบแทนท่านได้ เป็นเพียงนึกถึงคุณของท่านก็เพียงพอแล้ว ดังนั้นในมงคลข้อนี้ท่านจึงได้กล่าวไว้เพียงกตัญญู ไม่ได้กล่าวกตเวทีไว้ด้วย เพราะคนมีความกตัญญู ถ้ามีโอกาสตอบแทนก็ย่อมทำได้ ถ้าไม่มีโอกาสตอบแทนเพียงมีความกตัญญูก็พอแล้ว

ความกตัญญูกตเวทีท่านกล่าวว่าเป็นเครื่องหมายของคนดี ดังนั้น ท่านจึงจัดเป็นอุดมมงคล

มงคลที่ ๒๖ การฟังธรรมตามกาล

การฟังธรรม หรือ ฟังเทศน์ ฟังธรรมบรรยาย ควรฟังตามโอกาสที่มาถึง

เช่น ในวันธรรมสวนะ จะไปฟังที่วัดหรือไปฟังตามสถานที่ที่เขาจัดไว้ ก็ชื่อว่าฟังธรรมตามกาล อนึ่ง การฟังธรรมจากวันธรรมสวนะ เช่น ฟังในวันที่เขามีการบรรยายธรรม มีปาฐกถาเกี่ยวกับธรรมะ ก็ชื่อว่าฟังธรรมตามกาลเหมือนกัน

การฟังธรรม ผู้ฟังย่อมได้รับอานิสงส์จากการฟัง ๕ ประการ คือ :–

๑. ย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

๒. สิ่งใดที่เคยฟังแล้วแต่ยังไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด

๓. บรรเทาความสงสัยเสียได้

๔. ทำความเห็นให้ถูกต้อง

๕. จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส

อานิสงส์ของการฟังธรรมตามกาล ๕ อย่างนี้ ย่อมเป็นอุดมมงคลแก่ผู้ฟัง

มงคลที่ ๒๗ ความอดทน

ความอดทนหรือที่เรียกว่า ขันติ ได้แก่ความอดกลั้น รู้จักยับยั้งใจในเมื่อกระทบกับสิ่งที่ไม่พอใจ ลักษณะของความอดทน มี ๓ อย่าง คือ

๑. อดทนต่อการว่ากล่าวเสียดสีของคนอื่น ไม่แสดงอาการทางกาย ทางวาจาหยาบคายร้ายกาจ น่าเกลียดออกมา

๒. อดทนต่อความลำบากตรากตรำ หรือความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า เพียร-พยายามประกอบการงานให้สำเร็จลุล่วงไป ไม่ท้อถอยหรือหยุดงานเสียโดยไม่สำเร็จผล

๓. อดทนต่อทุกขเวทนาที่มาครอบงำ ไม่แสดงอาการกระสับกระส่ายดิ้นรน หรือร้องครวญครางโวยวายอันเป็นลักษณะของผู้อ่อนแอ ใจเสาะ ควรทำใจให้เข้มแข็งต่อสู้ทุกขเวทนา

ธรรมะที่คู่กับขันติ คือโสรัจจะ ขันติห้ามอาการกิริยาวาจาอันน่าเกลียดมิให้เกิดขึ้น โสรัจจะ ได้แก่ความแช่มชื่น ความสงบเสงี่ยม ห้ามความขุ่นหมองใจมิให้เกิดขึ้น ผู้ที่มีความอดทน ความสงบเสงี่ยมแช่มชื่นย่อมงดงามด้วยความประพฤติและอัธยาศัยและงามด้วยเกียรติคุณ ดังนั้นท่านจึงจัดเป็นอุดมมงคล

มงคลที่ ๒๘ ความเป็นคนว่าง่ายสอนง่าย

ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย คุณธรรมคือความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่ายนี้ มีอยู่แก่ผู้ใดย่อมทำผู้นั้นให้เป็นคนน่ารักน่าเอ็นดู น่าสั่งสอน เพราะคนว่าง่ายย่อมยินดีรับฟังคำแนะนำตักเตือน แล้วนำมาปฏิบัติไม่ดื้อรั้นด้วยทิฐิมานะ เป็นผู้มีเหตุผล

ลักษณะของผู้ว่าง่ายสอนง่ายย่อมเคารพนับถือความถูกต้องความสมควรเป็นหลัก ไม่ใช่เป็นคนว่าง่ายเพราะเห็นแก่ลาภยศ หรือคำสอนนั้นผิดธรรม ผิดระเบียบแบบแผนแต่ก็ยอมปฏิบัติตาม ดังนี้ไม่ชื่อว่าเป็นคนว่าง่ายสอนง่าย

คนว่าง่ายสอนง่ายย่อมได้รับแต่ความสุขความเจริญ ดังนั้นท่านจึงจัดเป็นอุดมมงคล

ตัวอย่างเรื่องการเชื่อฟัง

ในปัจจุบันโลกเจริญด้วยวิทยาการใหม่ ๆ มีการค้นพบหลายอย่างที่เป็นประโยชน์แก่มนุษย์ เช่นการพบว่าเชื้อโรคอาจเข้าสู่ร่างกายได้ทางปาก เพราะดื่มน้ำหรือรับประทานอาหารที่สกปรกมีเชื้อโรคปนอยู่ คนที่ดื่มน้ำในแม่น้ำลำคลองโดยไม่ยอมเชื่อว่ามีเชื้อโรค คนที่รับประทานอาหารที่สกปรกปล่อยให้แมลงวันตอม โดยไม่เชื่อว่าจะมีการติดต่อเชื้อโรคทางอาหารย่อมมีโอกาสได้รับอันตรายถึงแก่ชีวิตได้โดยง่าย หรือการปลูกฝีฉีดยาเพื่อป้องกันไข้ทรพิษ เพื่อป้องกันอหิวาตกโรค ซึ่งทางการแพทย์ได้ค้นพบว่าเป็นทางช่วยให้ปลอดภัย แต่ถ้าเราไม่เชื่อคำแนะนำเช่นนั้น และไม่ยอมรับการปลูกฝีฉีดยาเลย เราก็มีโอกาสได้รับอันตรายจากโรคนั้น ๆ ได้มากกว่าคนอื่น

ข้อสำคัญในเรื่องความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่ายหรือเชื่อฟังนี้มีอยู่อย่างหนึ่ง ก็คือให้ใช้ปัญญาไตร่ตรอง ไม่ใช่เชื่ออะไรอย่างงมงาย แต่ในขณะเดียวกันก็จะต้องไม่ถือทิฐิมานะดื้อรั้นมากเกินไปจนไม่ยอมฟังคนอื่นที่ค้นคว้าหาความรู้หรือได้ประสบการณ์นั้น ๆ มาแล้วบ้างเลย

มงคลที่ ๒๙ การได้เห็นสมณะ

สมณะ คือผู้สงบ หมายถึงภิกษุสามเณรผู้มีกายวาจาใจสงบ การเห็นสมณะ หมายถึงการเข้าไปใกล้ การบำรุง การระลึกถึง ท่านผู้เป็นสมณะย่อมเป็นผู้บริสุทธิ์ ปราศจากโทษทางกาย วาจา และใจ การเข้าไปหา การบำรุง การระลึกถึงท่านผู้เป็นสมณะ ย่อมทำจิตใจให้ผ่องใส ไม่ต้องระแวงว่าท่านจะทำความเดือดร้อนมาให้ เมื่อมีความทุกข์ร้อนใจเกิดขึ้น ท่านก็ช่วยเหลือด้วยการชี้แจงสั่งสอนให้คลายความทุกข์ร้อนไปได้ท่านจะชี้แจงสั่งสอนในสิ่งที่ยังไม่เคยได้ยินได้ฟังหรือสิ่งใดที่เคยได้ยินได้ฟังมาแล้ว ท่านก็จะชี้แจงให้แจ่มแจ้งขึ้น

การเห็นสมณะ รวมทั้งการติดต่อใกล้ชิดเป็นต้นดังกล่าวแล้วท่านวางหลักไว้ ๕ สถานคือ

๑. ด้วยกายกรรม คือทำอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา

๒. ด้วยวจีกรรม คือพูดอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา

๓. ด้วยมโนกรรม คือคิดอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา

๔. ด้วยความเป็นผู้ไม่ปิดประตู คือมิได้ห้ามไม่ให้เข้าบ้านเรือน

๕. ด้วยให้อามิสทาน (คือสิ่งของมีอาหารเครื่องนุ่งห่มเป็นต้น)

สมณะเมื่อได้รับการบำรุงด้วยดีเช่นนี้ ท่านย่อมอนุเคราะห์ด้วยสถาน ๖ คือ

๑. ห้ามทำความชั่ว

๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี

๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจงาม

๔. ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

๕. ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มใส

๖. บอกทางสวรรค์ให้

อนึ่ง การได้เห็นผู้ปฏิบัติชอบทางกายวาจาใจจะเป็นหญิงหรือชาย แม้ฆราวาสก็อนุโลมเข้ากับมงคลนี้ได้ เพราะท่านผู้ประพฤติชอบทางกายวาจาใจ ย่อมให้แต่ความสุขความเจริญแก่ผู้อื่น ดังนั้นการเห็นสมณะจึงเป็นอุดมมงคล

มงคลที่ ๓๐ การสนทนาตามธรรมกาล

การสนทนาธรรมหรือที่เรียกว่า ธรรมสากัจฉา หรืออภิปรายธรรมะตามกาลตามสมัยย่อมได้ประโยชน์ใหญ่ยิ่ง เพราะผู้สนทนาตามความรู้ความสามารถที่มีอยู่ ย่อมทำให้เกิดเรื่องปัญหาแก่คู่สนทนาเพราะการสนทนากันย่อมต้องใช้เหตุผล และความรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจแจ่มแจ้งและมีหลักฐาน และเป็นการฟังความคิดเห็นของกันและกัน

การสนทนาธรรมย่อมมีแต่คุณไม่มีโทษ เพราะไม่ต้องการความได้เปรียบเสียเปรียบในการสนทนา ไม่เหมือนการสนทนาเกี่ยวกับการค้าขาย ซึ่งมีการได้เปรียบเสียเปรียบในเชิงค้ากันอยู่ ไม่มีความกำหนัดและความขึ้งเคียดในการสนทนา ไม่เหมือนการสนทนาเกี่ยวกับความรักในเรื่องเพศ ซึ่งทำให้เกิดความกำหนัดยินดีไปตามบทสนทนา หรือการสนทนาเกี่ยวกับความริษยาอาฆาตซึ่งทำให้เกิดความเคียดแค้นขุ่นข้องหมองใจไปกับเรื่องที่สนทนากัน ดังนั้นการสนทนาธรรมจึงเป็นไปเพื่อคุณอย่างเดียวไม่มีโทษ ท่านจึงจัดเป็นอุดมมงคล

มงคลที่ ๓๑ ตบะ

ตบะ คือความเพียรเพื่อทำกิเลสให้เบาบาง หรือความเพียรอันเป็นเครื่องเผาผลาญกิเลส ท่านจำแนกลักษณะของตบะไว้ ๕ อย่าง คือ

๑. สติสังวร เพียรระวังด้วยสติ ได้แก่ จะทำ จะพูด จะคิด ควรมีสติระลึกไว้ก่อนเสมอ เพื่อมิให้การทำ การพูดการคิดผิดพลาด

๒. อินทรียสังวร เพียรระวังอินทรีย์[๑] ได้แก่ ระวังรักษาอินทรีย์ทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ ไม่ให้ยินดียินร้ายในเมื่อมีอารมณ์ภายนอกมากระทบ เช่น

---

๑. สิ่งที่เป็นใหญ่ในหน้าที่ของตน เช่นตาเป็นใหญ่ในการเห็น จะเอาหูมาเห็นแทนไม่ได้

ระวังตาที่เห็นรูป ระวังหูที่ได้ยินเสียง ระวังจมูกที่ได้สูดกลิ่น ระวังลิ้นที่ได้ลิ้มรส ระวังกายที่ได้รับสัมผัส ระวังใจที่ได้รับอารมณ์

๓. **ศีลสังวร** เพียรระวังรักษาศีลให้บริสุทธิ์ เพื่อให้เกิดความสงบทางใจ

๔. **วิริยสังวร** เพียรระวังรักษาความเพียร ได้แก่ เมื่อตั้งใจจะทำสิ่งใดในทางที่ถูกที่ควร ก็เพียรพยายามทำสิ่งนั้นให้ลุล่วงไป ไม่ท้อถอย ไม่ปล่อยให้ความเกียจคร้านเข้าครอบงำ ต้องตัดสินใจอย่างเด็ดเดี่ยวว่าจะต้องทำจนสำเร็จ

๕. ญาณสังวร เพียรระวังความรู้ ได้แก่ใช้ความรู้ไปในทางที่ถูกและในทางที่มีเหตุผล ควรมีสติกำกับไปกับความรู้ ดังบทประพันธ์ที่ท่านสอนไว้ว่า

ความรู้ดีเท่าดี ถ้าไม่มีสติคุม
อาจนำถลำหลุม อบายได้ในบางคราว

เมื่อคนเรามีความเพียรระมัดระวังดังที่กล่าวมาแล้วนี้ ย่อมจะได้รับแต่ความสุขความเจริญ ดังนั้นท่านจึงกล่าวว่าตบะคือ ความเพียรเป็นอุดมมงคล

มงคลที่ ๓๒ พรหมจรรย์

พรหมจรรย์ คือความประพฤติอันประเสริฐ คนที่ประพฤติตนเป็นคนประเสริฐก็เรียกว่าเป็นพรหมจรรย์หรือพรหมจารี ท่านจำแนกพรหมจรรย์ไว้ ๑๐ อย่าง คือ

๑. ทาน ได้แก่การให้ เช่นให้อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยาบำบัดโรคเป็นต้น

๒. เวยยาวัจจะ ได้แก่การขวนขวายช่วยเหลือเพื่อสร้างความเจริญให้แก่บุคคลอื่นด้วยจิตใจแช่มชื่น เช่น ขวนขวายช่วยในการสร้าง โรงเรียน โรงพยาบาล ถนนหนทางเป็นต้น

๓. เบญจศีล ได้แก่รักษาศีล ๕ คือไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดปดล่อลวงเขา ไม่ดื่มสุราเมรัย

๔. พรหมวิหาร ได้แก่ตั้งอยู่ในเมตตา ความรักใคร่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มุทิตา ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี อุเบกขา ความวางเฉยไม่ดีใจไม่เสียใจเมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ

๕. เมถุนวิรัติ ได้แก่การเว้นจากกามในลักษณะอันแสดงถึงความลามกอนาจาร

๖. สทารสันโดษ พอใจเฉพาะในคู่ครองของตน ไม่ประพฤติผิดในเรื่องคู่ครอง

๗. วิริยะ ได้แก่ความเพียร คือเพียรระวังไม่ให้ความชั่วร้ายเกิดขึ้น เพียรละความชั่วร้ายที่เกิดขึ้น เพียรประกอบความดีที่ยังไม่มีให้มีขึ้น เพียรรักษาความดีที่มีอยู่แล้วไม่ให้เสื่อม

๘. อุโบสถศีล ได้แก่การรักษาศีลอุโบสถในวัน ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ

๙. อริยมรรค ได้แก่ มรรค มีองค์ ๘ คือ เห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ ทำการงานชอบ เลี้ยงชีวิตชอบ เพียรชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจชอบ

๑๐. ศาสนา ได้แก่ คำสั่งสอนอันเป็นหลักสำหรับให้คนประพฤติดี ประพฤติชอบ เช่น เว้นจากทุจริต คือประพฤติชั่วด้วยกาย วาจา ใจ ประกอบสุจริต คือประพฤติชอบด้วย กาย วาจา ใจ ทำใจให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองใจ มีโลภ โกรธ หลง เป็นต้น

ผู้ตั้งอยู่ในพรหมจรรย์ ๑๐ อย่างนี้ ชื่อว่า เป็นพรหมจารี บุคคลผู้เป็นพรหมจารีย่อมได้รับแต่ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตของตน ดังนั้นท่านจึงจัดเป็นอุดมมงคล

มงคลที่ ๓๓ การเห็นอริยสัจ

อริยสัจ ได้แก่ความจริงอันประเสริฐ ๔ อย่าง คือ

๑. ทุกข์ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ

๒. สมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ ได้แก่ตัณหาความทะยานอยาก เช่น อยากได้นั่น อยากได้นี่ เรียกว่ากามตัณหา อยากเป็นนั่นเป็นนี่ เรียกว่า ภวตัณหา อยากไม่เป็นนั่นเป็นนี่ เรียกว่าวิภวตัณหา

๓. **นิโรธ** ความดับทุกข์ ได้แก่ดับตัณหาได้สิ้นเชิง

๔. **มรรค** ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ มีอยู่ ๘ ประการคือเห็นชอบ ๑ ดำริชอบ ๑ เจรจาชอบ ๑ ทำการงานชอบ ๑ เลี้ยงชีวิตชอบ ๑ ทำความเพียรชอบ ๑ ตั้งสติชอบ ๑ ตั้งใจชอบ ๑

การเห็นอริยสัจ ได้แก่เห็นว่า ทุกข์เป็นของมีจริง มรรค ๘ เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ได้จริง เมื่อเห็นจริงตามหลักอริยสัจนี้แล้ว ย่อมเป็นทางให้เกิดความสุขกายสบายใจ ปลดเปลื้องความทุกข์ความเดือดร้อนทั้งมวลเสียได้ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างย่อมเป็นไปตามกฎแห่งความจริงอันประเสริฐทั้ง ๔ อย่าง ไม่ผันแปรผิดไปเป็นอย่างอื่น ดังนั้นท่านจึงจัดเป็นอุดมมงคล

มงคลที่ ๓๔ การทำพระนิพพานให้แจ้ง

นิพพาน คือความดับทุกข์ ดับตัณหาได้สิ้นเชิง เป็นจุดแห่งความมุ่งหมายของผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ท่านให้ความหมายของนิพพานไว้ ๕ ประการ คือ

๑. อชาติ ไม่มีเกิด

๒. อชรา ไม่มีแก่

๓. อพยาธิ ไม่มีเจ็บไข้

๔. อมตะ ไม่มีตาย

๕. นิพภยังคตะ ถึงความดับทุกข์ภัยโดยสิ้นเชิง ได้รับความสุขอย่างยอดยิ่ง

นิพพานมี ๒ อย่าง คือ

๑. สอุปาทิเสสนิพพาน ดับกิเลส คือ ไม่มีราคะ ไม่มีโทสะ ไม่มีโมหะ แต่ยังมีเบญจขันธ์ คือ ขันธ์ ๕ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันได้แก่ร่างกายจิตใจปรากฏอยู่ คือยังมีชีวิตอยู่

๒. อนุปาทิเสสนิพพาน ดับกิเลสและเบญจขันธ์ก็ดับไปด้วย

กล่าวอีกอย่างหนึ่ง เพื่อเข้าใจง่าย นิพพาน แปลว่าดับ ถามว่าดับอะไร ตอบว่า ดับความทุกข์ความเดือดร้อนทั้งปวง โดยวิธีดับกิเลส คือความชั่วในจิตใจซึ่งเป็นต้นเหตุของความทุกข์ความเดือดร้อนต่าง ๆ ทุกคนไม่มีใครต้องการความทุกข์ความเดือดร้อน ทุกคนจึงชื่อว่าต้องการพระนิพพาน แม้จะยังไม่เข้าใจพระนิพพานดีนัก แต่อย่างไรก็พอจะเข้าใจว่าการดับความทุกข์ความเดือดร้อนเป็นสิ่งที่ตนต้องการ

การทำพระนิพพานให้แจ้งนั้น ได้แก่การกำหนดรู้ทุกข์ การละตัณหาอันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ การทำให้แจ้งถึงการดับตัณหาอันเป็นเหตุให้ทุกข์ดับ การทำอริยมรรคคือมรรค ๘ ให้เกิด พูดง่าย ๆ ก็คือ รู้ในเรื่องของอริยสัจ ๔

การทำพระนิพพานให้แจ้งท่านจัดเป็นอุดมมงคล เพราะเป็นเหตุให้ถึงความดับทุกข์มีแต่ความสุขอันประเสริฐ

มงคลที่ ๓๕ จิตไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม

โลกธรรม คือธรรมที่ครอบงำสัตวโลก และสัตวโลกย่อมเป็นไปตามธรรมนั้น มีอยู่ ๘ อย่าง คือ มีลาภ ๑ ไม่มีลาภ ๑ มียศ ๑ ไม่มียศ ๑ นินทา ๑ สรรเสริญ ๑ สุข ๑ ทุกข์ ๑ โลกธรรมทั้ง ๘ นี้เป็นฝ่ายอิฏฐารมณ์ คือ อารมณ์อันเป็นส่วนที่น่าปรารถนา ๔ อย่าง ได้แก่ มีลาภ มียศ สรรเสริญ สุข อนิฏฐารมณ์ อารมณ์อันเป็นส่วนที่ไม่น่าปรารถนา ๔ อย่าง ได้แก่ ไม่มีลาภ ไม่มียศ นินทา ทุกข์ จิตใจของคนมักหวั่นไหวไปตามโลกธรรม เช่น เมื่อมีลาภ มียศ ได้รับสรรเสริญ หรือมีความสุขมักฟุ้งเฟ้อมัวเมา ครั้นเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ได้รับนินทา มีความทุกข์ก็หดหู่เหี่ยวแห้งซบเซาขาดความแจ่มใส ดังนั้นท่านจึงสอนไม่ให้จิตใจหวั่นไหวด้วยโลกธรรม คือให้พิจารณาเห็นว่าโลกธรรมนั้นมีลักษณะที่ไม่แน่นอนเกิดขึ้นแล้วก็ย่อมแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ไม่ฟุ้งเฟ้อไปในส่วนที่น่าปรารถนา ไม่ซบเซาไปในส่วนที่ไม่น่าปรารถนา ทำจิตใจให้อยู่ในสายกลางไม่พองตัวในเมื่อมีลาภ มียศ สรรเสริญ สุข ไม่หดหู่เหี่ยวแห้งในเมื่อเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ การทำจิตไม่ให้หวั่นไหวด้วยโลกธรรม เพราะ

รู้เท่าทันถึงความจริงว่าสิ่งนี้ ๆ เกิดขึ้นแล้วย่อมไม่ยั่งยืนคงที่ดังนี้ ย่อมทำให้จิตใจสบายผ่องใส ดังนั้นท่านจึงจัดเป็นอุดมมงคล

มงคลที่ ๓๖ จิตไร้โศก

ความโศกคือความเศร้าใจ ความแห้งใจ อันนับเป็นเหตุแห่งทุกข์ประการหนึ่ง ความโศกนี้ย่อมเกิดมาจากความรักหรือความหวงแหน ถ้าคนหรือสิ่งที่เรารักหวงแหนพลัดพรากจากเราไปก็ย่อมเกิดความเศร้าโศก ความเศร้าโศกนี้ถ้าเป็นไปมากระงับไว้ไม่ได้ย่อมทำให้เป็นอันตรายแก่ตัวเอง อาจล้มเจ็บป่วยลงไปก็ได้ ดังนั้นท่านจึงสอนให้รู้จักระงับความเศร้าโศก ให้ใช้ปัญญาพิจารณารู้เท่าทันถึงคนและสิ่งที่เรารักเราหวงแหนย่อมต้องมีอันเป็นไปตามกฎของธรรมดา ดังนิทานเรื่องครอบครัวชาวนา เรื่องมีอยู่ว่า

ครอบครัวหนึ่งมีอยู่ ๖ คนด้วยกัน คือ บิดา ๑ มารดา ๑ บุตรชาย ๑ บุตรสาว ๑ บุตรสะใภ้ ๑ คนใช้ ๑

วันหนึ่งบิดากับบุตรชายออกไปไถนาด้วยกัน บุตรชายถูกงูเห่ากัดถึงแก่ความตาย บิดาเมื่อเห็นงูเห่ากัดบุตรชายตาย ก็มิได้แสดงอาการเศร้าโศกแต่อย่างใด ได้ยกศพบุตรชายไปวางไว้ใต้ต้นไม้แล้วก็ไถนาต่อไป เมื่อเห็นชายคนหนึ่งเดินมาจึงขอร้องว่า "พ่อคุณ พ่อช่วยไปบอกคนที่บ้านฉันทีเถิดว่า ให้จัดอาหารส่งมาให้ฉันเพียงคนเดียวเท่านั้น ไม่ต้องเผื่อถึงบุตรชายฉันดอก แล้วช่วยบอกให้ทุกคนที่บ้านมาที่นี่ทั้งหมดด้วย" ชายผู้นั้นรับคำแล้วก็ไปจนถึงบ้านของชาวนาผู้นั้น แล้วก็แจ้งให้ทางบ้านทราบตามที่ชาวนาสั่ง คนทั้ง ๔ คือ ภรรยาของชาวนา บุตรสาว บุตรสะใภ้และคนใช้ ได้ออกจากบ้านไปถึงท้องนา เห็นบุตรชายนอนตายอยู่ มารดาก็ไม่เศร้าโศก น้องสาวก็ไม่เศร้าโศก ภรรยาของตนเล่าก็ไม่เสียใจ ทั้งคนใช้ก็ไม่ฟูมฟายน้ำตา ต่างช่วยกันจัดการเผาศพให้เสร็จสิ้นไป

ขณะนั้นมีพราหมณ์ผู้หนึ่ง เดินทางมาถึงที่ซึ่งคนทั้ง ๕ กำลังสนทนากันอยู่ ณ ที่ใกล้ ๆ เผาศพนั้น พราหมณ์จึงเข้าไปถามว่า "ศพที่เผานั้นเป็นใคร" ชาวนาบอกว่า

"เขาเป็นบุตรชายฉันเอง นั่นมารดาของเขา นั่นภรรยาของเขา นั่นน้องสาวของเขา นั่นคนใช้"

พราหมณ์ประหลาดใจที่คนเหล่านั้นล้วนเกี่ยวข้องกับผู้ตายทั้งนั้น แต่ไม่เห็นมีใครแสดงความเศร้าโศกเลย จึงถามขึ้นว่า "เพราะเหตุไรพวกท่านจึงไม่แสดงความเศร้าโศกถึงผู้ตายเล่า"

ชายผู้เป็นบิดาตอบว่า "ธรรมดางูลอกคราบทิ้งไว้ ก็หมดอาลัยในคราบเก่า มิได้เวียนไปเวียนมาหาคราบเดิม ใครจะเหยียบย่ำทุบตีแทงฟันคราบเก่างูนั้นก็ไม่โกรธ ฉันใดบุตรของเราที่ตายไปนั้นก็ไม่เวียนมาเวียนไปรักใคร่ในซากศพ ถึงใครจะทุบตีด่าว่าฆ่าฟันศพนั้นก็ไม่โกรธ หรือใครจะบูชาสรรเสริญศพนั้นก็ไม่มีความดีใจ เพราะพิจารณาเห็นความจริงข้อนี้จึงไม่เศร้าโศกถึงบุตร"

หญิงผู้เป็นมารดาตอบว่า "บุตรของฉันเมื่อเขาจะมาเป็นบุตรเขาก็มาเอง ฉันไม่ได้ไปชวนเขามา เมื่อเขาจะไป เขาก็ไปเอง ตามอัธยาศัย ถึงฉันจะร้องไห้เขาก็ไม่รู้สึกยินดีอะไร ฉันพิจารณาเห็นอย่างนี้จึงไม่เศร้าโศกถึงบุตรสุดที่รักของฉัน"

หญิงผู้เป็นน้องสาวของผู้ตายตอบว่า "ท่านพราหมณ์ ถึงดิฉันจะเศร้าโศกโศกาอาลัยถึงพี่ชายก็ผอมเปล่า ไม่มีประโยชน์อะไรกับพี่ชายที่ตายไป ถึงจะร้องไห้เขาก็ไม่รู้ เพราะเขาตายไปแล้ว ถึงจะร้องไห้จนเลือดตาไหลเขาก็ฟื้นขึ้นมาไม่ได้ ดิฉันพิจารณาเห็นอย่างนี้ จึงไม่เศร้าโศกถึงพี่ชาย"

หญิงผู้เป็นภริยาของผู้ตายตอบว่า "ท่านพราหมณ์เจ้าขา ทารกน้อย ๆ ที่ยังไม่รู้เดียงสา ร้องไห้วิงวอนมารดาบิดาจะเอาดวงจันทร์ ถึงจะร้องไห้ร่ำไรสักเท่าใด ๆ ก็ไม่สำเร็จตามปรารถนาฉันใด การร้องไห้ร่ำรักถึงคนที่ตายไปแล้ว ก็ไม่มีโอกาสที่จะให้เขากลับฟื้นคืนมาได้ฉันนั้น ดิฉันพิจารณาเห็นอย่างนี้ จึงไม่เศร้าโศกถึงสามีสุดที่รักที่ตายจากไป"

หญิงคนใช้ตอบว่า "ท่านพราหมณ์เจ้าขา ธรรมดาหม้อที่แตกไปแล้วเจ้าของเสียดายถึงจะร้องไห้ร่ำไรให้หม้อนั้นคุมติดกันเหมือนอย่างเดิมย่อมเป็นไปไม่ได้ฉันใด

การร้องไห้ถึงคนที่ตายไปแล้ว เขาก็ไม่กลับคืนมาได้ ฉันนั้น ดิฉันพิจารณาเห็นดังนี้ จึงไม่ร้องไห้เศร้าโศกถึงนายที่ตายไป"

พราหมณ์ได้ฟังดังนั้น ก็รู้สึกชื่นชมโสมนัสยิ่งนัก ได้กล่าวคำอนุโมทนา แล้วก็ลาไป

การเศร้าโศกถึงสิ่งหรือบุคคลที่รักใคร่ชอบใจนี้เป็นการทรมานจิตใจอย่างยิ่ง หากระงับได้ก็จะมีความสุขใจเกิดความผ่องใสชื่นบาน ดังเรื่องของหญิงคนหนึ่งบุตรตาย นางเศร้าโศกร้องไห้ด้วยความอาลัยรัก ได้อุ้มลูกที่ตายนั้นเดินร้องไห้ไปบ้านโน้นบ้านนี้ ขอให้ชาวบ้านช่วยรักษา ชาวบ้านก็นึกว่าหญิงนั้นเป็นบ้า มีชายคนหนึ่งได้บอกหญิงนั้นว่า "เธอจงไปหาพระพุทธเจ้าเถิด พระองค์เป็นหมอวิเศษ คงจะรักษาได้" หญิงนั้นก็อุ้มบุตรที่ตายเข้าไปหาพระพุทธเจ้า ขอให้พระพุทธองค์รักษาบุตร พระพุทธองค์ตรัสว่า "ดูกร อุบาสิกา เธอจงไปหาเมล็ดพันธุ์ผักกาดตามบ้านที่ไม่เคยมีคนตายถึง ๗ ชั่วตระ-กูลมาให้เรา เราจะทำยารักษาบุตรของเธอ"

หญิงนั้นดีใจอุ้มบุตรไปจนทั่วเมือง ก็หาเมล็ดพันธุ์ผักกาดในบ้านของคนที่ไม่เคยมีคนตาย ๗ ชั่วตระกูลนั้นไม่ได้ ไปถึงบ้านไหนเขาก็บอกว่า มีคนเคยตายทุก ๆ บ้านไป เมื่อนางหาไม่ได้จึงกลับมาทูลพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ตรัสว่า "ดูกรอุบาสิกา ความตายนี้มีทั่วไปไม่ว่าผู้ดีเข็ญใจ ไร้ทรัพย์อับปัญญา เกิดมาแล้วก็ต้องตายทั้งนั้น ทั้งมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉาน บางทีตายตั้งแต่เล็ก บางทีตายเมื่อเป็นหนุ่มสาว บางทีตายเมื่อแก่เฒ่า บางคนเกิดวันเดียวตาย สองวันตาย สามวันตาย เดือนเดียวตาย สอง-เดือนตาย สามเดือนตาย ปีเดียวตาย สามปีตาย ตายทั้งนั้น เพราะความตายเป็นธรรมดาทั่วไป เธออย่าโศกเศร้าร้องไห้ร่ำไรไปเลย"

หญิงนั้นเมื่อได้ฟังพระพุทธโอวาทก็ได้สติ ระงับความโศกจัดการนำบุตรของตนไปเผา ตั้งแต่นั้นมานางก็ได้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความสงบปราศจากความเศร้าโศกทุกประการ

มงคลที่ ๓๗ จิตปราศจากธุลี

ธุลี หมายถึงกิเลส ได้แก่ ราคะ คือความกำหนัดยินดีในกามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ๑ โทสะ ความฉุนเฉียวคิดประทุษร้ายเขา ๑ โมหะ ความลุ่มหลง รู้เท่าไม่ถึงการณ์ ๑ ธุลี คือ กิเลสนี้ เมื่อครอบงำจิตใจของผู้ใด ย่อมทำให้ผู้นั้นมีแต่ความเศร้าหมองไม่ผ่องใส เหมือนวัตถุมีค่า ถ้าปล่อยให้ละอองธุลีจับย่อมทำให้หม่นหมอง ถ้าจิตปราศจากธุลีย่อมทำให้ผ่องใสทั้งภายในและภายนอก ภายในได้แก่จิตใจภายนอกได้แก่ผิวพรรณ ดังนั้นจิตปราศจากธุลีคือกิเลส ท่านจึงจัดเป็นอุดมมงคล

มงคลที่ ๓๘ จิตเกษม

จิตที่ปลอดโปร่ง ปราศจาก โลภะ ความโลภอยากได้เกินขอบเขต ทิฐิ ความเห็นผิด และโมหะ ความลุ่มหลง ชื่อว่าจิตเกษม หรือจิตที่ไม่มีความเศร้าโศกปราศจากธุลี คือ กิเลส ก็ชื่อว่า จิตเกษม

จิตเกษมนี้เป็นคุณธรรม ทำให้คนเรามีจิตใจปลอดโปร่ง ปราศจากความเศร้าหมองใด ๆ ทั้งสิ้น ท่านจึงจัดเป็นอุดมมงคล

ข้อที่ควรระลึกไว้เสมอก็คือ มงคลในพระพุทธศาสนามิใช่เรื่องโชคลาง มิใช่ของขลัง แต่เป็นเรื่องของการประพฤติตนให้ถูกต้องดีงาม ตั้งแต่เรื่องของกาย วาจา สูงขึ้นไปจนถึงเรื่องของจิตใจ

กิริยามารยาทและการใช้ถ้อยคำในราชสำนัก

โดยที่ข้าราชการในราชสำนักต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อ องค์พระบาทสมเด็จ พระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ และพระบรมวงศานุวงศ์ จึงต้องเป็นผู้ที่มีกิริยามารยาทสุภาพเรียบร้อยรู้จักมารยาทไทย เช่น การยืน เดิน หมอบ คลาน กราบ ไหว้ ทำให้ถูกต้องตามระเบียบประเพณีตลอดจนการใช้ถ้อยคำ ต้องให้ถูกต้อง จึงขอแนะนำบางประการดังนี้ :—

๑. กิริยามารยาท

โดยทั่วไปแล้ว ข้าราชสำนักจะต้องเป็นผู้ที่มีกิริยามารยาทสุภาพเรียบร้อย ไม่ว่าในขณะเฝ้า ฯ หรืออยู่ลำลองในเขตพระราชฐาน โดยเฉพาะในขณะเฝ้า ฯ กิริยามารยาททุกอิริยาบถต้องเป็นการถวายความเคารพ เช่น นั่งต้องไม่นั่งเท้าแขน ควรนั่งประสานมือ เมื่อเป็นเวลานาน ๆ อาจเปลี่ยนอิริยาบถโดยกลับตัว หรือนั่งลงศอกหรือหมอบก็ได้

การแต่งกายต้องสะอาด แต่งกายถูกต้อง เช่น แต่งเครื่องแบบก็ต้องมีส่วนของเครื่องแบบครบถ้วน ในพระราชฐานประทับแรมจะแต่งกายไว้ทุกข์ไม่ได้ เว้นแต่เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มีการไว้ทุกข์ในราชสำนัก

ต่อจากนี้จะได้แนะนำถึงการปฏิบัติในมารยาทไทยบางประการ

การนั่ง

ในพระราชฐาน จะต้องนั่งด้วยอาการสำรวม ถ้านั่งบนเก้าอี้ ห้ามไขว่ห้างหรือยกแขนขึ้นพาดพนักเก้าอี้ ถ้านั่งกับพื้นห้ามนั่งยอง ๆ ขัดสมาธิ ชันเข่า เหยียดขาหรือนอนพังพาบ

การนั่งพับเพียบ ถ้านั่งตามลำพังไม่ต้องเก็บปลายเท้าก็ได้ ถ้านั่งต่อหน้าผู้ใหญ่จะต้องนั่งเก็บเท้า และไม่ใช่พับเพียบเหยียดยาว ไม่นั่งเท้าแขน

การนั่งลงศอก ทำได้ทั้งเมื่อนั่งเก้าอี้ หรือนั่งกับพื้นในกรณีนั่งบนเก้าอี้ให้นั่งน้อมตัวลง หน้าเงยเล็กน้อย วางส่วนแขนลงบนหน้าขา มือประสาน ถ้านั่งกับพื้นก็นั่งพับเพียบเก็บปลายเท้า วางส่วนแขนลงบนหน้าขา มือประสาน

การยืน

ถ้าเป็นยืนตามลำพัง จะยืนอย่างไรก็ได้ แต่ให้เป็นในลักษณะสุภาพ ถ้าเป็นการยืนเฉพาะพระพักตร์ หรือต่อหน้าผู้ใหญ่ต้องยืนตรง ขาชิด ปลายเท้าห่างกันเล็กน้อยมือทั้งสองแนบข้าง หรือ ยืนตรงค้อมส่วนบนเล็กน้อย มือประสานกัน อย่าเอามือไพล่หลัง กอดอก เท้าสะเอวหรือเอามือล้วงกระเป๋าเสื้อ กระเป๋ากางเกง

การเดิน

เดินตามลำพัง เดินอย่างสุภาพ หลังตรง ช่วงก้าวไม่ยาวหรือสั้นเกินควร และอย่าส่ายตัวหรือโยกศีรษะ การเดินกับผู้ใหญ่ให้เดินทางซ้าย ระดับต่ำกว่าผู้ใหญ่ให้เดินในลักษณะนอบน้อม ไม่เหมือนเดินตามลำพัง

การเดินตามเสด็จ ต้องเดินทางซ้ายหรือขวาของกลุ่มผู้ตามเสด็จ ฯ ทิ้งระยะให้ห่างพอสมควร ไม่พูดคุย เล่นหรือทักทายผู้อื่นตามระยะทาง หรือทำความเคารพผู้หนึ่งผู้ใด ถ้ามีหน้าที่ต้องปฏิบัติในการตามเสด็จ ฯ เช่นเมื่อเสด็จ ฯ ทอดพระเนตรในงานออกร้าน ก็จะต้องมีข้าราชการตามเสด็จ ฯ ตามหน้าที่ เช่น รับของถวาย ให้เดินตามเสด็จ ฯ ริมกลุ่ม อย่าเดินกลางกลุ่ม เพราะอาจมีพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ตามอยู่ในขบวนเสด็จฯ ด้วย เมื่อทรงหยุด ข้าราชการที่ตามเสด็จ ฯ ในหน้าที่ต้อง เลี่ยงไปยืนเสียข้างใดข้างหนึ่ง ระยะห่างพอที่จะเข้าปฏิบัติหน้าที่ได้โดยรวดเร็ว ระวังอย่าให้เป็นการบังหน้าหรือยืนเคียงผู้ตามเสด็จ ฯ ชั้นผู้ใหญ่ได้

การหมอบ

ทำอิริยาบถนั่งพับเพียบ เก็บปลายเท้า (คืองอปลายเท้าข้างที่เหยียดยาวเข้ากับตัว) และหมอบลงไปให้เข่าข้างที่ยื่นออกอยู่ระหว่างแขนสองข้างซึ่งทอดราบกับพื้น มือประนม (ถ้าเป็นระยะเวลานานหรือไม่ใช่ในขณะกราบบังคมทูล จะไม่ประนมมือใช้ประสานมือก็ได้) หน้าเงยพองาม

เมื่อจะลุกขึ้นจากหมอบ ต้องยกส่วนสะโพกขึ้นก่อนโดยกดท้องแขนทั้งสองลงบนพื้นแล้วยกตัวตาม

การคลาน

การคลานมีแบบต่างกัน เช่นคลานลงมือ คลานศอก คลานยกของ สำหรับคลานศอกนั้น ในสมัยหลังนี้เนื่องด้วยการแต่งกายได้เปลี่ยนแปลงมาก การคลานศอกจึงไม่ค่อยได้ใช้เลย การคลานเมื่อไม่ได้ถือของคลานอย่างหนึ่ง ถือของคลานอย่างหนึ่ง การคลานถือของหรือเชิญของชายและหญิงคลานไม่เหมือนกัน สำหรับหญิงคลานถือของมือเดียว และถือของสองมือ ก็ต้องคลานคนละแบบ ถ้าคลานให้ถูกต้องแบบแแผนแท้ ๆ ต้องคลานดังนี้

๑. **คลานลงมือ** ใช้ในกรณีคลานเมื่อไม่ได้ถือของแบบเดียวกัน ทั้งหญิงและชาย

(๑) นั่งคุกเข่าตัวตรง โน้มตัวลงเอามือจดพื้น ท้องมือติดพื้น นิ้วชิดกัน ปลายเท้าตั้ง (๒) คลานโดยสืบเข่า และสืบมือไปข้างหน้าสลับข้างกัน อย่าให้ส่วนหลังโค้ง และอย่าให้ท้องย้อยต่ำซึ่งจะทำให้สะโพกยก คลานตรง ๆ อย่าส่ายสะโพก (๓) คลานโดยให้ระยะห่างของมือและระยะห่างของเท้าเท่ากันตลอดทาง อย่าให้มือชิดกัน ให้ห่างกันเท่าระยะช่วงไหล่ (๔) อย่าก้มหน้า (๕) เวลาคลานถอยหลังก็เช่นเดียวกัน แต่ต้องมองชำเลืองข้างหลังเพื่อระวังไม่ให้ชนคนชนของ

๒. **คลานลงศอก** ทำลักษณะเดียวกันกับการหมอบ แล้วคลานหน้าหรือถอยหลัง โดยให้ท้องแขนแนบราบกับพื้น

๓. **คลานยกของ** ถ้ายกของ ถือของคลาน จะต้องคลานในแบบคลานยกของ หรือที่เรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า "คลานโขยก" ยกของมือเดียวคลานแบบหนึ่ง ยกสองมือคลานอีกแบบหนึ่ง

การยกของคลานสำหรับผู้หญิง ถ้าเป็นของเล็กยกมือเดียว ของใหญ่ยกสองมือ แต่สำหรับผู้ชาย ตามประเพณีที่ยึดถือกันมาไม่ว่าของที่จะยกหรือถือจะใหญ่หรือเล็กเพียงใดจะต้องยกสองมือเสมอ

คลานยกของมือเดียว (เฉพาะหญิง) (๑) ถือของด้วยมือขวา แขนขวาตั้งฉากกับลำตัว (๒) ก้าวเข่าไปข้างหน้าพร้อมกับลากขาอีกข้างหนึ่งตามไป (๓) มือซ้ายหย่งมือแตะพื้น (คือจดพื้นแต่ปลานิ้ว) (๔) เมื่อลากเข่าไปเสมอเข่าหน้าแล้วจดเข่าทั้งสองลงกับพื้นพร้อมกัน (๕) ปลายเท้าหรือปลายรองเท้าต้องตั้งอยู่เสมอ

ระหว่างคลาน ให้ตัวตรง หน้าตรง และคลานให้สม่ำเสมอตลอดระยะทาง ไม่หยุดชะงักเป็นตอน ๆ

สำหรับชายในปัจจุบันนี้ไม่ได้ห้ามการยกของมือเดียวโดยเคร่งครัด การยกของ หรือเชิญของใน ราชสำนัก สำหรับชาย จึงควร อนุโลมคลาน แบบหญิงอย่างข้างต้นนี้

คลานยกของสองมือ การคลานยกของสองมือชายและหญิงทำแตกต่างกัน

ก. แบบชาย คลานเหมือนคลานเขนในการแสดงโขนละคร (๑) ถือของสองมือในระดับหน้าท้อง แขนตั้งฉาก ไม่กางศอก (๒) นั่งคุกเข่า (๓) ยกเข่าไปข้างหน้า ตัวเฉียงพร้อมกับวาดเท้าอีกข้างหนึ่งไปหาเท้าของเข่าข้างที่ยกไป (๔) ปลายเท้าตั้ง ทำเช่นนี้สลับข้างกัน ระหว่างคลานลำตัวตั้งตรง ค่อนข้างยกอก เมื่อคลานถึงที่ต้องหยุดให้ตรงไม่ใช่เฉียงตัว

ข้อควรระวังในการคลานยกของแบบนี้ก็คือ ไม่ให้ของที่ยกเฉียงไปตามตัวด้วย การที่จะไม่ให้ของที่ยกต้องเฉียงไปเฉียงมา ก็โดยอาศัยแขน เมื่อตัวเฉียงไปทางไหนก็ยืดแขนข้างเดียวกันให้ยาวออกไป แขนอีกข้างไม่ยืด ของที่ยกนั้นก็จะอยู่ตรงไม่เฉียงไปเฉียงมา

ข. แบบหญิง (๑) ถือของสองมือ (๒) ยกเข่าข้างหนึ่งตั้ง (๓) ลากขาอีกข้างหนึ่งตาม (๔) เมื่อเข่าเสมอกันลดลงพร้อมกัน ให้เข่าที่ตั้งจดพื้น เข่าของขาที่ลากมาอยู่สูงกว่าพื้นเล็กน้อย (๕) ยกเข่าข้างที่ไม่จดพื้นไปข้างหน้าแล้วลากขาของเข่าที่จดพื้นตามไป แล้วทำเช่นข้างต้น ทำอย่างนี้สลับกันไปและให้สม่ำเสมอไม่หยุดชะงักเป็นตอน ๆ

การคลานไม่ว่าจะเป็นแบบใด ปลายเท้าหรือปลายรองเท้าจะต้องตั้งตรงเสมอ อย่าคลานโดยลากปลายเท้า

การถวายความเคารพ

ทำได้ทั้งแบบสากลและแบบไทย แบบสากล คือ ถวายคำนับโดยก้มศีรษะสำหรับชาย และแบบย่อเข่าที่เรียกว่า "ถอนสายบัว" สำหรับหญิง กับเมื่อสวมหมวก ก็ทำวันทยหัตถ์ แบบไทยก็มี ไหว้ กราบ และถวายบังคม

การถวายความเคารพในราชสำนัก หรือในที่รโหฐานควรเป็นกราบจะงดงามกว่าแบบอื่น

การก้มศีรษะถวายคำนับนั้น ต้องระวังอย่าให้เป็นผงกศีรษะ ให้ก้มศีรษะและส่วนไหล่ลงช้า ๆ ต่ำพอควรมือแนบข้างทั้งสองมือ แล้วยกศีรษะกลับตั้งตรงช้า ๆ เช่นเดียวกัน

การถวายความเคารพแบบย่อเข่า ("ถอนสายบัว" สำหรับหญิง) (๑) ยืนตรง (๒) ชักขาข้างใดข้างหนึ่งไปทางหลังโดยวาดปลายเท้าไปทางอีกด้านหนึ่งของ

ขาที่ยืน ทำพร้อมกับย่อเข่าอีกข้างหนึ่งลงช้า ๆ (๓) เมื่อจวนจะต่ำสุดให้ยกมือทั้งสองขึ้นวางประสานกันบนหน้าขาข้างที่ย่อต่ำลง (ถ้าไม่ได้ถือของทั้ง ๒ มือ) (๔) ก้มศีรษะต่ำลงเล็กน้อย (๕) เงยศีรษะขึ้นพร้อมกับชักขาข้างที่ไขว้กลับที่เดิมและตั้งเข่าตรง

การไหว้ การไหว้นั้นต้องประนมมือทั้งสองให้นิ้วชิดกัน แล้วยกมือขึ้นให้นิ้วหัวแม่มืออยู่ตรงสันจมูก ถ้าเป็นการไหว้บุคคลที่ศักดิ์เสมอกันก็ไม่ต้องก้มศีรษะ ถ้าเป็นการไหว้บุคคลที่มีอาวุโส ก็ก้มศีรษะลงสูงต่ำตามควรแก่ศักดิ์ของผู้ที่ไหว้ อย่าไหว้ไปข้าง ๆ ต้องให้หน้าตรงไปทางผู้ที่จะไหว้เสมอ ถ้าไหว้พระต้องใช้นิ้วหัวแม่มือจรดกลางหน้าผาก การประนมมือ ให้ประนมอยู่ตรงกลางส่วนอก นิ้วมือชิดกัน วางระดับมือให้ปลายนิ้วตรงขึ้นเบื้องบนขนานกับลำตัว อย่าให้ศอกทั้งสองข้างกางออกให้ศอกเอนไปข้างหลังพองาม

การกราบ ทำอิริยาบถหมอบ แล้วกราบลง ถ้ากราบบุคคลกราบโดยประนมมือตั้งก้มศีรษะลงบนมือส่วนที่ตั้งอย่ายกนิ้วหัวแม่มือขึ้นรับศีรษะ ซึ่งการกระทำเช่นนี้โบราณท่านว่าขี้เกียจ กราบบุคคลกราบครั้งเดียว

การกราบพระหรือกราบพระพุทธรูป มือทั้งสองต้องคว่ำกับพื้น ไม่ใช่ตั้งสันมืออย่างกราบบุคคล และต้องกราบ ๓ ครั้ง กราบได้ ๒ แบบ คือกราบธรรมดาหรือกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์

การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ หมายถึงให้ส่วนของร่างกาย ๕ ส่วนจรดพื้น คือหน้าผาก ๑ มือ ๒ เข่า ๒

(๑) นั่งคุกเข่าปลายเท้าตั้ง (๒) ยกมือขึ้นประนมในท่าไหว้ให้หัวแม่มือจรดกลางหน้าผาก (ลักษณะนี้ปลายนิ้วจะสูงกว่าศีรษะ) (๓) ก้มลงกราบโดยให้แขนทั้ง ๒ ข้างลงพร้อมกัน มือทั้งสองคว่ำ วางห่างกันเล็กน้อยพอให้หน้าผากจรดพื้นได้ อย่าให้ก้นยกสูง (๔) แล้วลุกขึ้นนั่งในท่าคุกเข่า (๕) กราบลักษณะนี้ต่อไปจน

ครบ ๓ ครั้งแล้ว (๖) ไหว้โดยให้หัวแม่มือจรดกลางหน้าผากอีกครั้งหนึ่งแล้วลงนั่งในท่าปกติ

การถวายบังคม การถวายบังคมเป็นการถวายความเคารพพระมหากษัตริย์และอัครมเหสีตามประเพณีไทยตั้งแต่สมัยโบราณจนปัจจุบัน กระทำได้ทั้งชายและหญิง แต่โอกาสที่หญิงจะถวายบังคมมีน้อย โดยมากใช้วิธีกราบ

การถวายบังคมทำดังนี้ (๑) นั่งท่าคุกเข่า ยกอกวางมือคว่ำลงบนหน้าขา (๒) ยกมือขึ้นประนมตรงระดับหน้าท้อง ให้ปลายมือลดต่ำลงเล็กน้อยแต่อย่าให้ถึงห้อยยก ปลายมือกลับขึ้นพร้อมกับโน้มตัวไปข้างหน้า และยกขึ้นจนนิ้วหัวแม่มือทั้งสองจรดหน้าผาก ลำตัวเฉพาะเหนือเอวเอนไปทางหลัง ชายเอนมากกว่าหญิงหน้าเงยขึ้น ให้ตาอยู่ในระดับหัวแม่มือ (๓) ลดมือลงพร้อมกับโน้มตัวกลับไปข้างหน้าให้มือลงมาถึงระดับหน้าท้องปลายมือต่ำ (๔) ยกปลายมือขึ้นในท่าประนม ปลายมือตั้งพร้อมกับเลื่อนมือขึ้นสูงระดับอกและยกตัวขึ้นตรง ทำเช่นนี้ ๓ ครั้ง แล้วเปลี่ยนจากท่านั่งเป็นท่าหมอบ การถวายบังคมพึงระวังอย่ายกก้นขณะโน้มตัว ควรให้เคลื่อนไหวเฉพาะร่างกายส่วนบนตั้งแต่เหนือเอวขึ้นไปเท่านั้น

การถวายความเคารพ ควรพิจารณาในเรื่องระยะและเวลา เช่น ถวายความเคารพเฉพาะพระพักตร์ หรือในระยะใกล้พระองค์พอสมควร เมื่อเสด็จพระราชดำเนินผ่านไปและถวายความเคารพแล้ว แล้วเสด็จ ฯ กลับผ่านอีกเช่นนี้ ควรอยู่ในกิริยาที่แสดงความเคารพ ไม่ต้องถวายคำนับอีก ซึ่งเป็นการพร่ำเพรื่อไป

การเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

การเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท หรือเข้าเฝ้า ฯ ถวายของ รับพระราชทานของ ถ้าเป็นในพระราชฐานที่ประทับหรือในที่รโหฐาน ควรใช้แบบไทย คือคลาน–หมอบ–กราบ

การเข้าเฝ้า ฯ

(๑) ถ้านั่งเก้าอี้อยู่ เมื่อลุกขึ้นจากที่ถวายคำนับ ถ้านั่งกับพื้นกราบ

(๒) เดินเข้าไปในระยะพอควรแล้วเปลี่ยนเป็นคลาน ถ้านั่งอยู่กับพื้นก่อนแล้วก็คลานเข้าไปทีเดียว

(๓) เมื่อถึงระยะใกล้พอควร กราบ

(๔) หมอบ

เมื่อจะกลับ

(๑) กราบ

(๒) คลานถอยหลังมาระยะพอควร กราบ

(๓) เดินกลับที่ (ถ้าเดิมนั่งอยู่กับพื้นก็คลานกลับเข้าที่)

(๔) ก่อนจะนั่ง ถวายความเคารพก่อน (ถ้านั่งเก้าอี้ถวายคำนับ ถ้านั่งกับพื้นกราบ)

การเข้าเฝ้า ฯ เพื่อทูลเกล้า ฯ ถวายของ

ของที่จะทูลเกล้า ฯ ถวายจะต้องวางบนพาน เว้นแต่ของที่จะวางบนพานไม่ได้ พานนั้นต้องมีลิ้น ไม่จำเป็นต้องมีผ้าปูบนพาน แต่จะใช้ผ้าหรือลูกไม้ตัดขนาดเท่าลิ้นพาน วางบนลิ้นพานก็ได้

(๑) เมื่อลุกจากที่ถวายความเคารพ (ถ้ากราบก็วางพานไว้ทางขวา ควรวางให้ล้ำหน้าผู้ถวาย)

(๒) เดินเข้าไประยะพอควรแล้วเปลี่ยนเป็นคลาน

(๓) เมื่อถึงระยะใกล้พอควร วางพานของถวายลงข้างขวาแล้วกราบ

(๔) ถวายของ ถ้าเป็นของเล็ก ให้ถวายในท่าหมอบลงแขนซ้าย มือขวาจับคอพานยกขึ้นถวาย ถ้าเป็นของใหญ่ จับคอพานสองมือ น้อมตัวถวาย ถ้านั่งถวายจะต้องจับพานสองมือถวายเสมอ

(๕) วางพานลงข้างขวา กราบ

(๖) คลานถอยหลังพอควร กราบ

(๗) เดินกลับเข้าที่ก่อนจะนั่ง ถวายความเคารพ

การเข้าเฝ้า ฯ เพื่อรับพระราชทานของ

ทำเช่นเดียวกับการเข้าเฝ้า ฯ เพื่อถวายของ ถ้ารับพระราชทานเอง ก็เข้ารับพระราชทานด้วยมือเปล่า ถ้ารับพระราชทานเพื่อนำไปมอบผู้อื่น ต้องรับพระราชทานด้วยพาน

ก่อนจะรับพระราชทาน ต้องทำ "เอางาน" ก่อน ถ้าเป็นของเล็กเมื่อเอางานแล้ว ก็แบมือขวารับพระราชทาน ถ้าเป็นของใหญ่ เมื่อทำเอางานแล้วช้อนมือขวาขึ้นพร้อมกับยกมือซ้ายขึ้นเพื่อรับพระราชทานของทั้งสองมือ

การรับของพระราชทานต้องรับใต้พระราชหัตถ์เสมอ และเมื่อรับแล้วต้องเชิญไว้โดยถือให้แขนตั้งฉากกับลำตัว ถ้ามือเดียวต้องเชิญด้วยมือขวา

การเข้าเฝ้า ฯ อย่าเดินหรือคลานให้ตรงกับที่ประทับ ควรให้เฉียงด้านใดด้านหนึ่ง เมื่อถึงที่ประทับแล้วจึงให้ตรงที่ประทับ

การทำ "เอางาน"

วิธีทำ "เอางาน" คือยกมือขวาขึ้นไปทางหน้าให้เฉียงจากตัวประมาณ ๔๕ องศา ปลายมือตรง นิ้วมือชิด แล้วกระดกปลายมือขึ้นแล้วกลับที่เดิมเร็ว ๆ ๑ ครั้ง ระวังอย่าให้ส่วนที่ยกขึ้นเลยข้อมือไป

เวลาทำเอางานเมื่อรับพระราชทานของ ไม่ใช่พอกระดกมือขึ้นแล้วก็ช้อนมือลงในลักษณะหงายมือเพื่อรับของพระราชทานทีเดียว ต้องลดปลายมือลงที่เดิมเสียก่อนแล้วจึงช้อนมือหรือแบมือรับพระราชทาน

การทำเอางานไม่ใช่ทำแต่เฉพาะรับพระราชทานของ เมื่อทำกิจใด ๆ เฉพาะพระพักตร์ เช่นถอนองค์เครื่องหรือปิดเปิดภาชนะองค์เครื่อง ต้องทำเอางาน แต่ถ้า

ทำกิจเช่นเดียวกันนั้นในที่อื่น ซึ่งไม่ใช่เฉพาะพระพักตร์ หรือเชิญของส่งต่อให้ผู้อื่นรับ ไม่ต้องเอางาน

การทำ "เอางาน" คือการแสดงความเคารพ ฉะนั้น ในการรับสิ่งของจากผู้ใด ผู้รับจะทำ "เอางาน" หรือไม่นั้นสุดแล้วแต่ฐานะของบุคคลระหว่างผู้ให้กับผู้รับ แต่ถ้าเป็นการรับพระราชทานหรือปฏิบัติสิ่งหนึ่งสิ่งใดเฉพาะพระพักตร์ เช่นถอนภาชนะองค์เครื่องจากที่ประทับ จะต้องทำเอางานเสมอ

การเข้าเฝ้า ฯ รับพระราชทานของที่เป็นทางราชการ เช่น รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ ไม่ใช้คลาน หมอบ และกราบ เมื่อถวายความเคารพแล้วเดินเข้าไปในระยะพอสมควร ถวายความเคารพแล้วคุกเข่าซ้ายลงกับพื้น เข่าขวาตั้งตรง ใช้มือขวาทำเอางาน แล้วรับพระราชทานของ ลุกขึ้นถวายความเคารพ แล้วอย่าหันหลังกลับทันทีเป็นอันขาด ให้เดินถอยหลังออกมาระยะพอสมควรเสียก่อน แล้วถวายความเคารพ

การเข้าเฝ้า ฯ ตามประเพณีต้องไม่สวมแว่นตาที่แว่นสีดำสนิท

การนั่งเฝ้า ฯ ในงานพระราชพิธี การนั่งเฝ้า ฯ ในงานพระราชพิธีนั้นทางสำนักพระราชวังได้จัดที่นั่งไว้เป็นส่วนเป็นสัด คือพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการทหาร ข้าราชการการเมือง และข้าราชการพลเรือน กับข้าราชการในราชสำนัก ฉะนั้น ผู้ที่เข้าเฝ้า ฯ ก็นั่งตามที่ที่ตนสังกัด มีเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังคอยนำให้นั่งอยู่ ถ้างานใดมีผู้แทนต่างประเทศเข้าร่วมด้วยก็มีที่นั่งสำหรับคณะทูตจัดไว้ให้โดยเฉพาะ สำหรับการแต่งกายไปในงานพระราชพิธีนั้น ให้เป็นไปตามหมายกำหนดการของสำนักพระราชวัง เช่นเป็นงานครึ่งยศ หรือเต็มยศ ไว้ทุกข์หรือไม่ไว้ทุกข์ ส่วนสายสะพายนั้นถ้าในหมายกำหนดการมิได้ระบุไว้ ก็สวมสายสะพายชั้นสูงสุดที่ได้รับพระราชทาน ถ้าในหมายระบุตระกูลใดตระกูลหนึ่ง ก็ต้องสวมสายสะพายที่หมายระบุไว้ เช่นช้างเผือก หรือมงกุฎไทย แต่ถ้าระบุตระกูลที่ตนมิได้รับพระราชทาน เช่นจุลจอมเกล้า จักรีบรมราชวงศ์ หรือนพรัตนราชวราภรณ์ หรือสายสะพายที่สูงกว่าที่

ตนได้รับพระราชทาน ก็ใช้สายสะพายสูงสุดที่ได้รับพระราชทานไว้ การระบุสายสะพายตระกูลใดในงานอะไรนั้น สำนักพระราชวังกำหนดตามประเภทหรือการเกี่ยวข้องของงาน ชักตัวอย่างเช่น งานถวายผ้าพระกฐินถือเกณฑ์วัดต้นเป็นวันกำหนดสายสะพาย วัดใดที่รัชกาลใดทรงสร้าง ก็มักจะระบุสายสะพายตระกูลที่รัชกาลนั้น ๆ ทรงสร้างขึ้นไว้ เช่น กฐินวัดเบญจมบพิตร วัดนี้รัชกาลที่ ๕ ทรงสร้าง ก็หมายให้ผู้ที่ไปในงานสวมสายสะพายมงกุฎไทย เพราะรัชกาลที่ ๕ ทรงสร้างสายสะพายตระกูลนี้ ถ้าเป็นวัดมกุฏกษัตริยาราม ซึ่งเป็นวัดของรัชกาลที่ ๔ ก็ระบุให้สวมสายสะพายช้างเผือก เพราะสร้างในรัชกาลนี้เป็นต้น ฉะนั้น การแต่งกายในงานพระราชพิธีจึงต้องระวังในเรื่องการแต่งกายเป็นพิเศษ

ในสมัยปัจจุบัน สตรีไทยมีเครื่องแต่งกายตามพระราชนิยมของสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ อาจจัดเป็น ๕ ชุด ได้ดังนี้–

ไทยเรือนต้น คือ ชุดไทยแบบลำลอง ใช้ผ้าฝ้าย หรือผ้าไหม มีลายริ้วตามขวาง หรือตามยาว หรือใช้ผ้าเกลี้ยงมีเชิง ตัวซิ่นยาวจรดข้อเท้า ป้ายหน้าเสื้อใช้ผ้าสีตามริ้วหรือเชิง สีจะตัดกับซิ่นหรือเป็นสีเดียวกันก็ได้ เสื้อคนละท่อนกับซิ่น แขน ๓ ส่วน กว้างพอสบาย ผ่าอกดุม ๕ เม็ด คอกลมตื้น ๆ ไม่มีขอบตั้ง เหมาะสำหรับใช้แต่งไปในงานที่ไม่เป็นพิธี และต้องการความสบาย เช่นไปในงานกฐินต้น หรือเที่ยวเรือ เที่ยวน้ำตก

ไทยจิตรลดา คือ ชุดไทยพิธีกลางวัน ใช้ผ้าไหมเกลี้ยงมีเชิง หรือเป็นยกดอกทั้งตัวก็ได้ ตัดแบบเสื้อคนละท่อนกับซิ่น ซิ่นยาว ป้ายหน้าอย่างแบบลำลอง เสื้อแขนยาว ผ่าอก คอกลมมีขอบตั้งน้อย ๆ ใช้ในงานที่ผู้ชายแต่งเต็มยศ เช่นรับประมุขของประเทศที่มาเยือนเป็นทางการ ที่สนามบินดอนเมือง และพิธีสวนสนามในวันเฉลิมพระชนมพรรษา หญิงไม่ต้องประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ แต่เนื้อผ้าควรสวยงามให้มากสมโอกาส

ไทยอมรินทร์ คือ ชุดไทยพิธีตอนค่ำ ใช้ผ้ายกไหมที่มีทองแกม หรือยกทองทั้งตัว เสื้อคนละท่อนกับซิ่นแบบนี้อนุโลมให้สำหรับผู้ที่ไม่ประสงค์คาดเข็มขัด ถ้าเป็นผู้มีอายุ จะใช้คอกลมกว้าง ๆ ไม่มีขอบตั้ง และแขน ๓ ส่วนก็ได้ ความสวยงามอยู่ที่เนื้อผ้าและเครื่องประดับที่จะใช้ให้เหมาะสมกับงานเลี้ยงรับรอง หรือไปดูละครตอนค่ำ

ไทยบรมพิมาน คือ ชุดไทยพิธีตอนค่ำที่ใช้เข็มขัด ใช้ผ้ายกไหมหรือยกทอง มีเชิงหรือยกทั้งตัวก็ได้ ตัดแบบติดกัน ซิ่นก็จีบยกข้างหน้าและมีชายพก ใช้เข็มขัดไทยคาด ตัวเสื้อแขนยาว คอกลมมีขอบตั้ง ผ่าด้านหลัง หรือด้านหน้าก็ได้ ผ้าจีบยาวจรดข้อเท้า แบบนี้เหมาะสำหรับผู้มีรูปร่างสูงบาง สำหรับใช้ในงานเต็มยศและครึ่งยศ เช่น งานอุทยานสโมสร หรืองานพระราชทานเลี้ยงอาหารค่ำอย่างเป็นทางการในคืนที่มีอากาศเย็น เครื่องประดับสวยงามตามสมควร

ไทยจักรี คือ ชุดไทยสไบ ใช้ผ้ายกมีเชิงหรือยกทั้งตัว ซิ่นมีจีบยกข้างหน้ามีชายพก ใช้เข็มขัดไทยคาด ท่อนบนเป็นสไบ จะเย็บให้ติดกับซิ่นเป็นท่อนเดียวกัน หรือจะมีผ้าสไบห่มต่างหากก็ได้ เปิดบ่าข้างหนึ่ง ชายสไบคลุมไหล่ ทิ้งชายด้านหลังยาวที่เห็นสมควร ความสวยงามอยู่ที่เนื้อผ้า การเย็บและรูปทรงของผู้สวม เครื่องประดับ ประดับได้งดงามสมโอกาสในเวลาค่ำคืน

การใช้ถ้อยคำ

บรรดาถ้อยคำที่จะใช้ในการกราบบังคมทูลพระกรุณาจะเรียกว่าเป็นภาษาราชการภาษาหนึ่งก็ได้เพราะเป็นระเบียบถ้อยคำสำนวนอันประณีตไพเราะเกี่ยวข้องด้วยยศบรรดาศักดิ์ประการหนึ่ง หลีกเลี่ยงถ้อยคำสำนวนซึ่งจะเห็นว่าหยาบประการหนึ่ง ฉะนั้นการใช้ถ้อยคำจึงต้องระมัดระวังให้ถูกต้อง อย่าได้ถือเอาความง่ายความสะดวก กิริยาต่าง ๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทรงกระทำ เมื่อจะกล่าวถึงจะต้องใช้ราชาศัพท์เสมอ อย่าพูดโดยนึกว่าพูดกันเอง หรือจะให้เร็วจึงใช้คำธรรมดาเป็นอันขาด

คำกริยาที่เป็นราชาศัพท์ทุกคำอย่าใช้คำ "ทรง" นำหน้า เช่น "ทรงเสด็จ" ใช้ไม่ได้ เพราะเสด็จเป็นราชาศัพท์อยู่แล้ว ไม่ต้องใช้ทรงนำหน้า "ทรงถือ" ใช้ได้ เพราะถือไม่ใช่คำกิริยาที่เป็นราชาศัพท์

การใช้คำว่า "พระราช" หรือ "พระ" นำหน้าคำนาม เช่นพระราชหัตถ์ หรือพระหัตถ์ ให้ถือหลักว่าสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีต้องใช้ "พระราช" นำเสมอ เช่น พระราชหัตถเลขา พระราชโทรเลข ถ้าพระราชวงศ์ที่ทรงฐานันดรศักดิ์มี "พระ" นำหน้า เช่น พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า ราชาศัพท์ก็ใช้ "พระ" นำหน้าคำ เช่น จะพูดถึงมือของพระองค์เจ้าก็ใช้พระหัตถ์ หม่อมเจ้าใช้หัตถ์ ทั้งนี้ยกเว้นบางคำที่ใช้โดยทั่วไปอยู่แล้ว เช่น "ขอบพระทัย" เป็นต้น

การกราบบังคมทูลพระกรุณาขานพระนามพระราชวงศ์ก็ดี ข้าราชการที่มีบรรดาศักดิ์ก็ดี ขอให้ระวังอย่าเรียกง่าย ๆ เช่นพระราชวงศ์ที่ทรงกรม ไม่ควรขานแต่พระนามเดิม "พระยา" ไม่ควรเปลี่ยนเป็นเรียก "เจ้าคุณ" เพราะเจ้าคุณเป็นบรรดาศักดิ์ฝ่ายใน เช่น เจ้าคุณพระยุรวงศ์ เป็นต้น ควรเรียกว่าพระยาตามบรรดาศักดิ์ของท่าน เช่น พระยาศรีวิสารวาจา ก็ต้องกราบบังคมทูลให้เต็มบรรดาศักดิ์ นายจำนงราชกิจ ไม่ควรเรียก คุณจำนง ฯ เพราะ "นาย" เป็นบรรดาศักดิ์ พระราชาคณะมีสมณศักดิ์อย่างใดก็เรียกตามสมณศักดิ์ของท่าน เป็นต้นว่า พระศาสนโสภณ ไม่ควรกราบบังคมทูลว่า เจ้าคุณศาสนโสภณ

การเรียกหม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวง ว่าหม่อมเฉย ๆ เช่น หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ เรียกว่าหม่อมคึกฤทธิ์ หรือหม่อมหลวงขาบว่า หม่อมขาบ นั้นผิด เพราะ "หม่อม" เป็นบรรดาศักดิ์ของผู้ที่อยู่ราชสกุล เช่น หม่อมสนิทวงศ์เสนีย์, หม่อมทวีวงศ์ถวัลยศักดิ์ อย่างหนึ่ง และภริยาของหม่อมเจ้า พระองค์เจ้า อย่างหนึ่ง ต้องเรียกว่าหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ หม่อมหลวงขาบ ถ้าจะเรียกเป็นการลำลอง สำหรับ

หม่อมราชวงศ์ชาย เรียก "คุณชาย" หม่อมราชวงศ์หญิง เรียก "คุณหญิง" หม่อมหลวงหญิงและชายเรียก "คุณ" ได้ แต่ไม่บังควรใช้เมื่อกราบบังคมทูล ต้องใช้ฐานันดรศักดิ์ เต็มเสมอ คำว่า "คุณ" นอกจากเป็นการเรียกแทนหม่อมหลวงแล้ว ยังเป็นคำนำหน้านามนางสนองพระโอษฐ์ นางพระกำนัล และสตรีบรรดาศักดิ์ อีกด้วย เช่น คุณสุภัทรา คุณอนินทิตา เป็นต้น ผู้ไม่มีฐานันดรศักดิ์ก็ต้องเรียกนาม โดยมีคำว่า นาย, นางสาว นาง, เด็กชาย, เด็กหญิง นำ

สำหรับหม่อม (ภริยา) ของพระราชวงศ์ ถ้าไม่มีฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ เรียกว่า หม่อม ถ้าจะระบุนามและนามสกุล นามสกุลของหม่อมเปลี่ยนเป็นราชสกุล และมีคำว่า "ณ อยุธยา" ต่อท้าย เช่น หม่อมเจ้าชุมปกบุตร ชุมพล และหม่อมสมจิตร ชุมพล ณ อยุธยา ถ้ามีฐานันดรศักดิ์ก็เรียกตามฐานันดรศักดิ์นั้น ๆ เช่น หม่อมของหม่อมเจ้าขจรจบกิติคุณ กิติยากร เป็นหม่อมราชวงศ์ก็คงเรียกตามฐานันดรศักดิ์เดิม เว้นแต่ราชสกุลเปลี่ยนตามราชสกุลของสวามี เช่น หม่อมเจ้าขจรจบกิติคุณ และหม่อมราชวงศ์วิจิตรโฉม กิติยากร, หม่อมเจ้าภีศเดช และหม่อมราชวงศ์ดัชรีรัตน รัชนี เป็นต้น แต่ถ้ามีฐานันดรศักดิ์ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปไม่เรียกหม่อม เรียกว่า "ชายา" หรือ "พระชายา" การที่จะเรียก "ชายา" หรือ "พระชายา" นั้น ถ้าเป็นหม่อมเจ้าก็เรียกว่า ชายา ถ้าเป็นพระองค์เจ้าขึ้นไปเรียกว่า "พระชายา"

สตรีบรรดาศักดิ์ที่ไม่ใช่ผู้มีฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ ถ้าได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าตั้งแต่ชั้นทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษขึ้นไป ให้เรียกว่า "ท่านผู้หญิง" ต่ำกว่านั้นเรียกว่า "คุณหญิง" แต่ถ้าเป็นผู้ที่ยังไม่ได้สมรสก็เรียกว่า "คุณ" เช่น คุณเพียร เวชบุล เป็นต้น

ตามธรรมดาเมื่อจะพูดกับผู้ใด เราย่อมต้องพูดอย่างใดให้เขาทราบก่อนว่าเราพูดกับเขา มิฉะนั้นเขาอาจไม่สนใจฟังหรือเข้าใจว่าพูดกับผู้อื่น เมื่อพูดจบจะต้องมีวิธีพูดอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อจะให้ผู้ฟังรู้ตัวว่าเราพูดสิ้นเรื่องแล้ว มิฉะนั้นผู้ฟังก็จะต้องเงี่ยหูฟังอยู่เรื่อยไป การกราบบังคมทูลพระกรุณาก็เช่นเดียวกัน จะต้องมีคำขึ้นต้นและลงท้าย

เมื่อจะกราบบังคมทูลขึ้นเอง ถวายความเคารพแล้วขึ้นต้นคำกราบบังคมทูลว่า "ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม" แล้วจึงกราบบังคมทูลเรื่องราวต่อไป

การกราบบังคมทูลพระกรุณาโดยขึ้นต้นด้วยคำขอเดชะ ฯลฯ นี้ ควรใช้เฉพาะเมื่อกราบบังคมทูลเป็นทางการ เช่น กราบบังคมทูลเบิก เป็นต้น แต่ถ้าเป็นการกราบบังคมทูลในพระราชฐานตามธรรมดา ก็ไม่ต้องใช้คำขึ้นต้นดังกล่าวนี้

คำขึ้นต้นนี้ไม่มีคำว่า "ใต้" นำหน้าฝ่าละอองธุลีพระบาท คำ "ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท" นั้นใช้เฉพาะคำสรรพนามบุรุษที่ ๒ คือแทนคำว่า "ท่าน" เท่านั้น

คำรับในคำกราบบังคมทูลใช้ว่า "พระพุทธเจ้าข้า" ซึ่งย่อจาก "พระพุทธเจ้าข้าขอรับรับใส่เกล้าใส่กระหม่อม"

คำลงท้ายใช้ "ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ" แล้วถวายความเคารพ ซึ่งแสดงว่าสิ้นกระแสความ

คำรับเมื่อมีกระแสพระราชดำรัสเรียก ใช้ว่า "พระพุทธเจ้าข้า"

คำปฏิเสธ (คือเปล่า) ใช้ว่า "หามิได้ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม"

ถ้าจะกราบบังคมทูลถึงความสะดวกสบายหรือความรอดพ้นอันตรายของตน ใช้ว่า "เดชะพระบารมีปกเกล้าปกกระหม่อม" แล้วจึงกราบบังคมทูลความต่อไป

หากจำเป็นต้องกราบบังคมทูลถึงข้อความที่หยาบหรือน่าเกลียด ให้ใช้คำนำว่า "ไม่ควรจะกราบบังคมทูลพระกรุณา" แล้วจึงกราบบังคมทูลต่อไป

ถ้าจะกราบบังคมทูลถึงการที่ได้ทำผิดพลาด หรือทำในสิ่งไม่ควรทำลงไป ใช้คำนำว่า "พระราชอาญาไม่พ้นเกล้าพ้นกระหม่อม"

ถ้าจะกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระมหากรุณา ใช้คำนำว่า "ขอพระบารมีปกเกล้าปกกระหม่อม"

คำกราบบังคมทูลซึ่งเป็นการขอบพระเดชพระคุณใช้ว่า "พระเดชพระคุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อม" หรือ "พระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม"

คำกราบบังคมทูลเป็นความกลาง ๆ เพื่อจะได้ทรงเลือกลงท้ายว่า "การจะควรมิควรประการใดสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม"

ถ้าจะกราบบังคมทูลตามความเห็นของตนใช้ว่า "เห็นด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม" ถ้าเป็นเพียงการคาดคะเน ใช้ว่า "คิดด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม"

คำกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาต ใช้คำนำว่า "ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต"

ถ้าจะกราบบังคมทูลถึงสิ่งที่ได้ทราบมา ใช้ว่า "ทราบเกล้าทราบกระหม่อมว่า..."

คำกราบบังคมทูลถึงการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดถวาย ใช้ว่า "สนองพระมหากรุณาธิคุณ"

ถ้าจะขอพระราชทานโอกาสทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ใช้ว่า "ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาส"

คำที่เป็น "คำสั่ง" "คำพูด" "ความดำริ" สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ใช้ว่า "พระบรมราชโองการ" "กระแสพระราชดำรัส" หรือ "พระราชกระแส" "กระแสพระราชดำริ" สำหรับสมเด็จพระบรมราชินีใช้เช่นเดียวกัน เว้นแต่คำสั่ง ใช้ว่า "พระราชเสาวนีย์" (พระบรมราชโองการนั้นใช้ในเมื่อทรงรับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว)

สำหรับคำ "บรม" ซึ่งใช้นำหน้านั้น ใช้สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เช่น พระปรมาภิไธย พระบรมราโชวาท ถ้าใช้สำหรับสมเด็จพระบรมราชินี ไม่ใช้คำว่า "บรม" เช่น พระนามาภิไธย พระราโชวาท

นอกจากนี้มีการใช้ถ้อยคำบางคำ ควรใช้ให้ถูกต้อง เช่น "กิน" ใช้ "รับพระราชทานอาหาร"

คำว่า "ใส่" ใช้ได้แต่กับคำเป็นสิ่งไม่มีรูป เช่น ใส่ใจ, ใส่ความ, เอาใจใส่ ถ้าเป็นสิ่งมีรูปใช้ไม่ได้ เช่น ใส่เสื้อ, ใส่หมวก, ใส่รองเท้า, ใส่ดุม, ใส่จาน ฯลฯ ใช้ไม่ได้ ต้องใช้สวมเสื้อ, สวมหมวก, สวมรองเท้า, ขัดดุม, วางในจาน เป็นต้น

คำว่า "ทูนเกล้าทูนกระหม่อมถวาย" ใช้กับของเล็กคือของที่อาจทูนเกล้าได้จริง ๆ เช่น ทูนเกล้า ฯ ถวายปากกา ฯลฯ ถ้าเป็นของใหญ่ เช่น รถยนต์ ใช้ "น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวาย" หรือใช้ถวายเฉย ๆ เช่น ถวายที่ดิน

มีคำที่มักใช้ผิดกันอยู่เสมอ คือ

เมื่อจะกล่าวถึงการกระทำเฉพาะพระพักตร์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือสมเด็จพระบรมราชินี มักจะใช้กันว่า "หน้าพระพักตร์" เช่น แสดงกระบี่กระบองหน้าพระพักตร์ เป็นต้น ดังนี้ผิด ต้องใช้ว่า "หน้าที่นั่ง" หรือ "เฉพาะพระพักตร์"

ราชาศัพท์ของคำว่า "บอก" บางทีใช้ว่า "กราบถวายบังคมทูล" ที่ถูกต้องใช้ว่ากราบบังคมทูล ถ้าจะหมายถึงรายงานถวายก็ควรใช้ว่า กราบบังคมทูลถวายรายงาน

คำว่าขอบใจ ถ้าจะกล่าวว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงขอบใจ ก็ใช้ว่าทรงขอบใจ หรือพระราชทานพระราชกระแสขอบใจ ไม่ใช่ขอบพระทัย เว้นแต่ผู้ที่ทรงขอบใจเป็นพระราชวงศ์ จึงใช้คำว่าขอบพระทัย เช่น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชกระแสขอบใจประชาชน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสขอบพระทัยพระวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร

คำขานคำรับ

๑. เมื่อจะกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ อย่าใช้สรรพนามหรือคุณศัพท์อื่นใดให้ใช้ว่า

- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, พระเจ้าอยู่หัว
- สมเด็จพระบรมราชินี
- สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ หรือ ทูลกระหม่อมฟ้าชาย
- สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ หรือ ทูลกระหม่อมฟ้าหญิง

๒. สรรพนามบุรุษที่ ๑ (คือคำว่า "ฉัน–ข้าพเจ้า")

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	ข้าพระพุทธเจ้า
สมเด็จพระบรมราชินี	ข้าพระพุทธเจ้า
สมเด็จพระราชชนนี	ข้าพระพุทธเจ้า
พระราชโอรสหรือพระราชธิดา	ข้าพระพุทธเจ้า
ชั้นพระเจ้าวรวงศ์เธอ หรือพระวรวงศ์เธอที่ทรงกรม	เกล้ากระหม่อม
พระราชวงศ์อื่นนอกจากข้างต้น	กระหม่อม

๓. สรรพนามบุรุษที่ ๒ (คือคำว่า "ท่าน")

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท
สมเด็จพระบรมราชินี	ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท
สมเด็จพระราชชนนี	ใต้ฝ่าพระบาท
พระราชโอรสพระราชธิดา	ใต้ฝ่าพระบาท
พระราชวงศ์นอกจากนั้น	ฝ่าพระบาท

๔. คำรับ (ครับ–ค่ะ)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	พระพุทธเจ้าข้า (ย่อจาก พระพุทธเจ้าข้าขอรับ รับใส่เกล้าใส่กระหม่อม)

สมเด็จพระบรมราชินี	พระพุทธเจ้าข้า
สมเด็จพระราชชนนี	พ่ะย่ะค่ะ
พระราชโอรสพระราชธิดา	พ่ะย่ะค่ะ

(คำว่าพ่ะย่ะค่ะ นี้ไม่มีความหมาย เข้าใจว่าจะเพี้ยนมาจากคำว่าพระพุทธเจ้าข้า)

พระเจ้าวรวงศ์เธอ หรือ	
พระวรวงศ์เธอที่ทรงกรม	เกล้ากระหม่อม
พระราชวงศ์นอกจากนั้น	กระหม่อม

(สำหรับสตรี หากเป็นการกราบบังคมทูลภายในจะใช้คำรับว่า "เพคะ" ก็ได้)

นอกจากที่ได้กล่าวมาแล้ว ขอเตือนในการกราบบังคมทูลพระกรุณาอีกบางประการ คือ ต้องกราบบังคมทูลให้ชัดเจน ระมัดระวังแม้แต่การออกเสียงตัว "ร" หรือ "ล" และต้องระวังกิริยา อย่าทำกิริยาใด ๆ ประกอบคำกราบบังคมทูล เช่น ยกมือหรือทำกิริยาอันไม่สมควร เช่น พยักหน้า หลิ่วตา หรือเลิกคิ้ว เป็นต้น

เมื่อแก่เฒ่าหมายเจ้าช่วยรับใช้

เมื่อยามไข้หมายเจ้าเฝ้ารักษา

เมื่อยามถึงวันตายวายชีวา

หวังลูกช่วยปิดตาเมื่อสิ้นใจ

(วิวาห์พระสมุทร น. ๑๔๕)

พิมพ์ที่ ห.จ.ก. นนทชัย (แผนกการพิมพ์) ๓๐๘/๑ ถนนพหลโยธิน เยื้องซอยราชครู กรุงเทพมหานคร
โทร. 72296--70548--781236 นายเลอชัย เอกะโรหิต ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2516

